DOI No: <http://dx.doi.org/10.29228/Joh38882>

Makale Türü: Araştırma makalesi
Geliş Tarihi: 02.10.2019
Yayın Tarihi: 31.12.2019

Article Type: Research article
Submitted: 02.10.2019
Publishing date: 31.12.2019

Atıf Bilgisi / Reference Information

Kıyçak, Ö. (2019). Câbî-zâde Halîl Fâ'iz'in Türkçe Şiirleri, *Journal of History School*, 43, 1862-1908.

CÂBÎ-ZÂDE HALÎL FÂ'İZ'İN TÜRKÇE ŞİİRLERİ

Özgür KIYÇAK¹

Öz

XVIII. yüzyıl klasik Türk edebiyatının son klasik dönemidir. Nedîm ve Gâlib dışında bu çizgiye ulaşamamış olmakla beraber edebîlik vasfını yakalayabilmiş, ancak gölgede kalmış şairlerden söz etmek mümkündür. Fâ'iz, hem âlim hem sanatkâr kimliğine sahip astronomi, matematik vb. bilimlere vukufiyeti yanı sıra ince hayalleri ve sahip olduğu çok farklı sahalardaki eserlerine rağmen adından fazla söz edilmeyen bir şairdir. Onun divançesi edebî vasfı haiz ve Câbî-zâde'nin edebî kudretinin hacimce küçük olmakla beraber güçlü bir tanığıdır. Yaşadığı esnada pek çok edebî mektebin kesişim noktasında olan bir şair olması bakımından ayrıca dikkat çekicidir. El sine-i selasede şiir söyleme kabiliyeti, kıtaları ile dönemine tanıklık etmesi, rubailer ile dinî, tasavvufî, fikrî hususlara girmesi ve gazellerinde lirizmi yakalayabilmesi edebî kişiliğinin vasıfları içindedir. Özellikle yaşadığı dönemde devlet ricalinin dikkatini çeken ve Râmî Mehmed Paşa'ya kaside kaleme alan Câbî-zâde'nin divançesinin ve evvela divançesi içindeki Türkçe şiirlerinin yayınlanması ve genel bir değerlendirmesinin edebî kişiliğinin mahiyetinin keşfinde elzemdir.

Anahtar Kelimeler: Câbî-zâde Halîl Fâ'iz, Divançe, Türkçe Şiirler

The Turkish Poetry of Câbî-zâde Halîl Fâ'iz

Abstract

The 18th century is last classical period of classical Turkish literature. It is possible to talk about poets, who were unable to reach this threshold, nevertheless were able to attain

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Kafkas Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Eski Türk Edebiyatı Anabilim, kiycaozgur@gmail.com, [Orcid: 0000-0003-1415-1443](https://orcid.org/0000-0003-1415-1443)

a literariness quality but they remained in the shade, beyond Nedîm and Gâlib. Having both scientist and artistic identity and having knowledge about the sciences such as astronomy and mathematics, Fâ'iz is a poet who, unfortunately, is seldom mentioned despite his dreams and works in quite various fields. His divançe not only is of literary quality, but also is a significant witness of Câbî-zâde's literary power despite its small volume. He is also remarkable since he was right at the crossroads of many literary schools during his period. Qualities of his literary identity include his ability to recite poetry in Elsine-i selâse, his verses witnessing his period, his aspect touching upon religious, sufistic, and intellectual issues with his rubaie, and his quality capturing lyricism in his odes. Hence, it is considered necessary to publish divançe of Câbî-zâde, who attracted the attention of dignitaries of the state during his period in particular and wrote eulogy for Râmî Mehmed Pasha, and firstly Turkish poetry in his divançe and to make a general evaluation about them in order to explore his literary identity.

Keywords: Câbî-zâde Halil Fâ'iz, Divançe, Turkish Poetry

GİRİŞ

XVIII. asır klasik Türk edebiyatının tüm şair ve nasirleri ve bütün edebî ürünleri ile gelenek içinde hem zirvenin nihayî noktasının yakalandığı hem de gelenekte çözülüşün iyiden iyiye kendini hissettirdiği bir asırdır. Nedîm ve Gâlib gerek geleneği zirveye erişirme gerekse de gelenek içindeki kimi yenilikler ortaya koyma bakımından anılan yüzyılın renkli yelpazesini genişletmiştir. Bu asırda şairlerin çokluğu bir serzenişe dönüşmüş, niceliğin artışı karşısında niteliğin azalışı bir eleştiri konusu olmuştur. XVIII. asra dönük bir değerlendirmenin bütüncül yapısı içinde her bir sanatkârın edebîliği hakkındaki yargıların edebî metinlerin neşri neticesinde verilmesi gerektiği âşikardır.

Kaynaklarda adından övgüyle söz edilen ve kısmî olarak eserlerinden örnekler verilen Câbî-zâde'nin divançesi bugüne değin yayınlanmamıştır. Onun edebîliği hakkında tezkirelerde verilen bilgiler ve bu bilgilerden hareketle yakın zamanda yapılan biyografi niteliğindeki değerlendirmelerin gerçek mizanı ise edebî eserin kendisinin yayınlanması ve değerlendirmenin aynı zamanda okuyucunun takdirine sunulmasıdır.

Câbî-zâde XVIII. asır içinde âlim ve aynı zamanda bir sanatkârdır. İçinde kaside, gazel, rubai, kıta, matla, müfred ve mısraların yer aldığı müretteb olmayan divançesi onun âlim kişiliğinde yansımalarını içeren sanatkârlığının mahsulüdür. Divançe içindeki Türkçe şiirler Câbî-zâde'nin tanınması için somut bir zemindir.

1. Hayatı

1674-75 (h.1085) yılında İstanbul Yedikule Mahallesi'nde doğdu (Tatcı ve Kurnaz, 2001: 264; Erdem, 2004: 12; Erdem, 1994: 233; İnce, 2018: 345; Özcan, 1989: 741; Çapan, 2005: 487). Sicill-i Osmânî'de doğum tarihi 1679 (h.1090) olarak gösterilmektedir (Akbayar, 1996: 507). Adı üzerinde kaynaklarda birlik bulunmamaktadır. Halîl (Özcan, 1989: 741; Akbayan, 1996: 507; Çapan, 2005: 487; İnce, 2018: 345) ve Mehmed (Erdem, 1994: 233) olmak üzere kaynaklarda iki adlandırma ile karşılaşılmaktadır. Babası Câbî-zâde Mustafa Efendi'dir (Tatcı ve Kurnaz, 2001: 264; Erdem, 2004: 12). Şeyhî'de babasının adının Câbî-zâde kısmı anılmamakta, sadece Mustafa olarak adlandırılmaktadır (Özcan, 1989: 741). Sicill-i Osmânî'de de babası Mustafa b.İsâ olarak anılmaktadır (Akbayar, 1996: 507). Babasının adından ötürü Câbî-zâde Halîl Fâ'iz olarak anılmıştır (Erdem, 2004: 12; Özcan, 1989: 741, Akbayan, 1996: 507). Râmiz, Sâlim ve Safâyî'de "Câbî-zâde" olarak şöhret bulduğu belirtilmekte ancak bu babasına nispet edilmemektedir (Erdem, 1994: 233; İnce, 2018: 345; Çapan, 2005: 487). Dedesi Münecim İsâ Efendi'dir (Erdem, 2004: 12). Şeyhî'de dedesinin adı İsâ olarak kayıtlı olup mesleği hakkında bir bilgi verilmemektedir. Sicill-i Osmânî'de dedesinin mesleği hakkında bir bilgi verilmeksizin babası tanıtılırken "Mustafa b.İsâ" olarak anılmaktadır (Özcan, 1989: 71; Akbayan, 1996: 507). Halîl Fâ'iz iyi bir eğitim aldı (Akbayar, 1996: 508). Eğitimi ile geniş bir sahada bilgi sahibi oldu. Onun genç yaşta ve geniş bir sahada edindiği ilim hakkında Şeyhî şu tespitlerde bulunmaktadır: "Ravza-i ilm ü irfânda demîde ve hengâm-ı cevânîde mertebe-i kemâle resîde olmuşdı..... Merhûm-ı mezbûr maârif ile, ilmiyye ile meşhûr, hırfetde mümtâz, her vâdîde ser-efrâz olmuşdı (Özcan, 1989: 742)." Safâyî Tezkiresi'nde onun erken yaşlarda iyi bir eğitim aldığı şöyle belirtilmektedir: "Evâil hâlinde kesb-i kemâl-i marifet ve tahsîl-i ilm ü fazîlet edip...(Çapan, 2005: 487)." Neşâtî Dede'den Farsça dersler aldı. Ders aldığı diğer kişiler Mestci-zâde Abdullah Efendi, Kara Halîl Efendi, Mutavelci Efendi, Orta Câmi ders-i âmi Bostan Sâlih Efendi'dir (Tatcı ve Kurnaz, 2001: 264; Özcan, 1989: 741-742). Halîl Fâ'iz astronomi sahasında oldukça yetenekliydi (Erdem, 2004: 12; Özcan, 1989: 742; Çapan, 2005: 487; Akbayan, 1996: 508). Onun astronomi sahasındaki kabiliyeti Sâlim Tezkiresi'nde şöyle anlatılır: "İlm-i felekiyyâtta âvîze-i zihn-i serû'l-intikâli müsellemler ü mümtâz ve tabaka-i eflâkde hüma-yı tab'-ı bülend-pervâzolduğundan mâadâ...(İnce, 2018: 345)." Matematik ilmiyle ilgilendi. Onun matematik ilmiyle iştigali Osmanlı Müellifleri'nde şöyle anlatılır: "Yine bir aralık ulûm-ı ri'yâziyye tahsîli lüzûmunu da takdîr iderek zamânı ri'yâziyyûndan bu noksanı da ikmâl eyledi (Tatcı ve Kurnaz, 2001:264)." Sâlim'de ise onun hendese ilmine olan ilgisi şöyle belirtilir: "..Bir merd-i pür-marifet olup akl-ı mebâdîâsâ fik-i hendesîsi be-gâyet....(İnce,

2018: 345).” İyi bir eğitimle ilmini tamamlayan Câbî-zâde talebe yetiştirmeye başladı (Tatçı ve Kurnaz, 2001: 264). Râmiz Tezkiresi’nde onun orijinal bir kimlik ve istidada sahip olduğu belirtilmektedir: “...fazîlet-i bâhireleri pür-tanîn-i kulle-i heft-âsûmân olan fâzıl-ı bî-nazîr adîmü’l-akrân idi (Erdem, 1994: 233).”Câbî-zâde kıvrak bir zekaya sahipti. Onun zekâsı hakkında Osmanlı Müellifleri’nde şu ifadeler yer alır: “İstanbul’dan yetişmiş ulemâ ve erbâb-ı fenden fevkalâde zeki bir zât olup... (Tatçı ve Kurnaz, 2001: 264).” Sâlim Tezkiresi’nde de onun zekası ile ilgili şu tespitler yer almaktadır: “Sâhib-i zihn-i garrâ bir zât-ı vâlâdır ki...(İnce, 2018: 345).” Kaynaklar onun zeki olduğu hususunda hem fıkirdir. Ancak Dilmen’e göre yaşadığı devirde önceki âlimler kadar rağbet görmemiştir (Kaplan, 2019: 168). Fâ'iz, tuhaf hayaller kurmaya başladı ve aklî dengesi bozuldu. Bursalı Mehmed Tahir, Şeyhî ve Mehmed Süreyyâ onun aklî dengesinin bozulma sebebinin sevdaya tutulmaya bağlamaktadır. Bu husus anılan kaynaklarda şöyle anlatılır: “Maatteessüf sevdâ illetine mübtelâ olarak bittabi tedris âleminden çekildi. İcâze almaya başlayan talebesini de nâcâr tahsîl şerefinden mahrûm bıraktı (Tatçı ve Kurnaz, 2001: 264)”; “ 1134 cemâziyü’l-evvelîsinin on birinci cuma gicesi sevdâ galebesiyle Yedikule kurbunda kendü kendüsünü salb idüp...(Özcan, 1989: 742).”; “Nihâyet sevdâ galebesiyle 1130’da (1718) evinde kendini asarak vefât etti (Akbayar, 1996: 508).” Râmiz ise onun aşırı zeki olması sebebiyle anlamsız hayallere daldığını ve şuurunu kaybettiğini belirtmektedir: “Şiddet ü fart-ı zekâvet ile hulyâ-yı bî-manâ ile meslûbü’ş-şuûr olmagla... (Erdem, 1994: 233).” Şâir, aklî dengesinin bozulması sebebiyle tedris âleminden çekildi ve caize almaya başlayan talebelerini de bu fırsattan mahrum bıraktı (Tatçı ve Kurnaz, 2001: 264). 11 Cemâziyü’l-evvel 1134/ 27 Şubat 1722’de Yedikule yakınındaki evinde kendini astı. Sicill-i Osmânî’de vefat tarihi yanlış olarak 1130/1717-18 olarak gösterilmektedir(Akbayar, 1996: 508; Özcan, 1989: 742; Erdem, 1994: 233). Bursalı Mehmed Tahir’de evinin yakınında kendisini astığı bilgisi bulunmamaktadır. Sadece intihar ettiği belirtilmektedir (Tatçı ve Kurnaz 2001: 264).Râmiz, bu haliyle onu Mansûr’dan üstün tutmaktadır: “..fâ'iz-i rûtbe-i Mansûr olduğu meşhûd olmuştur (Erdem, 1994: 233).” İstanbul Yedikule Kapısı dışında Kirişhane Mezarlığı’nda babasının yanına defnedildi (Özcan, 1989: 742; Tatçı ve Kurnaz, 2001: 264). Şairin vefatına Câbî Remzi şu tarihi düşürmüştür: “İki târîh dinildi rihletine/ Evveli bir ziyâ dilçe ma’dûd//Âh Mansûrveş ‘adem cisrin(1134)/ Geçdi Fâ'iz Efendi gibi vücûd(1134) (Erdem, 1994: 233-234)”.

2. Eserleri

Fâ'iz, çok farklı sahalarda ve çok sayıda eser kaleme almıştır. Fâ'iz'in eserleri şunlardır: **1. Yûnus Sûresi Risâlesi:** Yûnus Suresinin 90. ayeti hakkındadır (Tatçı ve Kurnaz, 2001: 265; Özcan 1989: 742). Sicill-i Osmânî'de risalenin Yûnus Suresinin başlangıcı için yapıldığı belirtilmektedir (Akbayar, 1996: 508). **2. Şerh-i Âdâb-ı Hüseyniyye:** Adabla ilgili bir eserdir. Münazara adabı ilminden Hüseyniyye risalesine yapılmış bir şerhtir (Tatçı ve Kurnaz, 2001: 265; Özcan, 1989: 742). **3. Kavâid-i Fârisiyye Şerhi:** Neşâtî Dede'nin Farsça dilbilgisi hakkındaki eserinin şerhidir (Tatçı ve Kurnaz, 2001: 265-266). **4. Alâka Risâlesi:** Mana ilmiyle ilgili Alâka Risâlesi'ne yapılan bir şerhtir (Tatçı ve Kurnaz, 2001: 265). **5. Kelimâtu Usûliyye fî Massî'd-duhan:** Duman çekme, kahve içme ve afyon yutmayla ilgili bir risaledir (Tatçı ve Kurnaz, 2001: 265; Özcan, 1989: 742). **6. Karîne Risâlesi:** Karineye dairdir (Tatçı ve Kurnaz, 2001: 265; Özcan, 1989: 742). **7. Fütûh-ı Alâiyye:** Astronomiyle ilgili bir eserdir (Tatçı ve Kurnaz, 2001: 265; Özcan, 1989: 742). **8. Şerh-i Akâid-i Nûniyye:** Hızır Bey'in "Nûniyye" kasidesinin şerhidir (Tatçı ve Kurnaz, 2001: 265-266; Özcan, 1989: 742). **9. Es-Savletü'l-Hizebriyye fî Mesâ'il-i Cebriyye:** Cebirle alakalı bir eserdir (Tatçı ve Kurnaz, 2001: 265; Özcan, 1989: 742). **10. Hesâb-ı Tencîm:** Astronomiyle ilgili bir eserdir (Tatçı ve Kurnaz, 2001: 265-266; Özcan 1989: 742). **11. Fezleketü'l-Hisâb:** Matematik konulu bir eserdir (Tatçı ve Kurnaz, 2001: 265; Özcan, 1989: 742). **12. Makâlâtü's-seyyâre:** Astronomi ile ilgili bir eserdir (Tatçı ve Kurnaz, 2001: 266). **13. Şerhü Kelimâtu Şerîfiyye fî'l Âdâb:** Seyyid Şerîf'in risalesine yapılan şerhtir. Münazara ilmi âdâbı konuludur (Tatçı ve Kurnaz, 2001: 265; Özcan, 1989: 742). **13. Me'ânî ve beyândan telhîs şerhi üzerine:** Fenârî-zâde Hasan Çelebi'nin meşhur ulemalar arasındaki pek çok bahise talikattır (Tatçı ve Kurnaz, 2001: 265).

3. Edebî Kişiliği

Câbî-zâde çağında sahip olduğu kuvvetli ilmi ile adını duyurabilmiştir. Çok farklı sahalarda sahip olduğu bilgi onu farklı kılan hususların başında gelmektedir. Elsine-i selasede ifade kabiliyeti onu farklı kılan diğer bir husus olmuştur (Akbayar, 1996: 508; Özcan, 1989: 742). Fâ'iz, edebî kimliğinin yanı sıra âlim ve bir fen erbabı olarak görülmüştür (Tatçı ve Kurnaz, 2001: 264). Şiirleri güzel olup devrinde beğenilmiştir (Erdem, 2004: 13). Onun şiirlerinin dönemin diğer şairleri tarafından da beğenildiği Osmanlı Müellifleri'nde şöyle anlatılır: "Bir aralık şiirle de iştigâl eyleyüp muasırı bulunduğı şuârânın tahsînini celb edecek derecede şâirâne iktidar gösterdi (Tatçı ve Kurnaz, 2001: 264)." Sâlim, Fâ'iz hakkında değerlendirmelerde bulunurken onu çeşitli cihetleriyle

değerlendirmekte ve beğenisini ifade etmektedir. Sâlim, Fâ'izi ele avuca sığmayan bir tabiat, menkıbesi övülmeye değer ve maarifin yayılmasına çalışan bir sanatkar olarak görmektedir: “âteş-pâre tabîat bir şâir-i sûtûde-menkâbet ve zât-ı maârif perver... (İnce, 2018: 345).” Sâlim Tezkiresi'nde onun nazım ve nesirde yaşadığı çağda kendisini gösterebilmiş bir şair olduğu belirtilmektedir: “şir ü inşâda dahı ser-firâz olup asrın şuarâsından ve vaktin zürâfasından bir merd-i sühan-sâzdır (İnce, 2018: 345).” Sâlim'in Fâ'iz ve şiiri hakkındaki beğeni mahiyetindeki diğer ifâdeleri şöyledir: “güftâr-ı pâk”, “şâir-i sencîde-tab”, “zihn-i çâlâk” (İnce, 2018: 345). Safâyî Tezkiresi'nde onun şairliğinin beğenildiği belirtilmektedir: “Gerçekten şâir olup gâyet hûb güftârı ve hayli mergûb eşârı olmagla...(Çapan, 2005: 487).” Onun şiirle de uğraştığı ve şiirlerinin döneminde beğenildiğine dair Osmanlı Müellifleri'nde şu ifadeler yer almaktadır: “Bir aralık şiirle de iştigâl eyleyüp muasırı bulunduğu şuânın tahsinini celb edecek derecede şâirâne iktidar gösterdi (Tatçı ve Kurnaz, 2001: 264).” Biyografi kaynakları onun şairlikteki gücünün bir numunesi olarak “eylemişüz” redifli gazelini göstermektedir:

Biz ki dilden emel-i rāhatı dūr eylemişüz
Çekilüp küşe-i ğamgāhe hūzūr eylemişüz (Özcan, 1989: 742;
Tatçı ve Kurnaz, 2001: 264-265).

Kaynakların onu edebî kimliği hakkında verdiği bu bilgilerin yanı sıra doğrudan divançesi çerçevesinde yaptığımız değerlendirmeler Fâ'iz'in edebî kişiliği hakkında bizi şu sonuçlara ulaştırmıştır:

3.1. Zihnîlik/Aklîlik: Yaşadığı çağda matematik astronomi gibi bilim dalları ile ilgilenen şairin şiirlerinde zaman zaman aklı olanın ağır bastığı görülür. Oldukça zeki olan şair düşüncenin ağır bastığı söylemlerde ortaya koymuştur. Rubailerini bu çerçevede değerlendirmek mümkündür:

Feth it der-i tahkîki fütühât eyle
Keşf it hâceb-i cehli şühûdât eyle
Kānūn-ı şifā isteriseñ bu derde
Cüyā-yı necât olma işārât eyle (r. I)

Muamma ve lügazları da büyük bir zihnî çaba gerektiren türlerdendir.

3.2. Lirizm: Fâ'iz'de yer yer lirik bir söylem bulmak mümkündür. Onun yer yer zihnî/aklî içerikli söylemlerinin yanı sıra lirik bir edaya da sahip olduğu görülür. Gazellerinde yer yer güçlü lirik beyitler bulunmaktadır. Aşağıdaki ifadeler bu çerçevede değerlendirilebilir:

Cüy-ı hürüş-ı bülbülü pür-cüş eyledün

Ey bād yoḥsa maḵdem-i gülden eṣer mi var (g.5, b.6)

Fikr-i ḥaṭıñla bezm-i çemenzâr-ı ‘âleme

‘Âşık mişâl-i bülbül-i ebkem gelür gider (mf. III)

3.3. Tasavvufî eda: Tasavvufî eda mutasavvıf şairlerin dışında mutasavvıf olmayan şairlerde de hep bir neşve kaynağı olarak kendisini hissettirir. Fâ’iz’in bir mutasavvıf olmamakla beraber söylemlerinin arka planında zaman zaman andığımız neşveyi bulmak mümkündür. Fâ’iz, yer yer gazellerinde beyitler arasında muhteva geçişleri yapmaktadır. Râmî’ye nazire olarak kaleme aldığı gazelinin dördüncü beyti nefis hakkındadır. Tasavvufî bir anlam içermektedir:

‘Înân-ı nefis-i tündi zâbı iden bu ‘arşagâh içre

Semend-i âteşin-cevlân-ı çerḥi zîr-i rân eyler (g.6, b.4)

Aşağıdaki beytinde tecelli kavramı çerçevesinde arzuya değil manevi aydınlığa iç dünyasında yer verdiğini belirtmektedir:

Fikr-i dîdâr ile ḥırmengeh-i eyyâm içre

Kışzâr-ı emeli mezra‘-ı nûr eylemişüz (g.7, b.2)

3.4. Rindane eda: Fâ’iz’de rindane bir eda kendini hissettirmektedir. Hayallerindeki enginliği yanı sıra yer yer onda görülen coşkunu bir söylem bu tarzın açık işaretleridir:

Piyâleyi ele al nûş-ı ḥûn-ı taḳvâ it

Bu demde tevbeye şad-bâr eyle istiğfâr (k.1, b.23)

Fâ’iz, rintlik felsefesini açık bir söylemle aşağıdaki beytinde yüceltirken zâhidi yermektedir:

Bu bâzâr-ı fenâda rind sūd-ı bî-girân eyler

Ḥayâl-i maḥzla zühhâd bî-hûde ziyân eyler (g.6, b.2)

3.5. Orijinal hayaller: Fâ’iz, hayalleri bakımından orijinal bir şairdir. Geleneğin çok kullanılan mazmunlarının dışında kendine has hayaller kurmuştur. Aşağıdaki beyti bu türdendir. Sevgilinin boyuna kendi boyunu benzetecek olan servi ağacı, üveyik kuşunun boynundaki tüyden halkayı beline zünnar yapmış olacaktır:

İderse ḳaddine teşbîh kendüyi o bütûñ

Miyân-ı serve olur ṭavḳ-ı fâḥte zünnâr (k.1, b.24)

Fâ'iz aşağıdaki beytinde hayal bakımından oldukça orijinal olmakla beraber aynı zamanda kapalı, muğlak bir ifade içindedir. Fâ'iz hayallerinde orijinalliği yakalamakta; kullanılmış, bilindik mazmunlardan yeni hayaller doğurmaktan ziyade kendisinin inşa ettiği yeni bir hayali yeni bir söylemle ifade etmektedir. Aşağıdaki beyti anlam bakımından hemen anlaşılamayan bir hayali içermektedir:

Sengîn-rikâb itmese rûğî ta' alluķât
Fûlk-i vücûda bād-ı fenâdan ĥaţar mı var (g.5, b.2)

3.6. Sebk-i Hindî tarzı: Fâ'iz'de zaman zaman Sebk-i Hindî'nin şiir özelliklerinin bir kısmını görmek mümkündür. Muğlak anlatım Sebk-i Hindî'nin özelliklerinden biridir. Fâ'iz'in anılan çerçevede zaman zaman muğlak olduğu görülür. Ne anlatmak istediği tam anlaşılmaz. Aşağıdaki beyti bu çerçevede değerlendirilebilir:

O bîdlige bu menzilgâhda kıddûñ kemân eyler
Ĥadeng-inâlesine řas-ı gerdûñı nişân eyler (g.6, b.1)

Fâ'iz, zaman zaman ızdırabı konu edinir. Tasavvufî menşeli bu ızdırap üzerine şiirini inşa eder. “Eylemişüz” redifli gazeli bütünüyle ızdırabı konu edinen tasavvufî bir anlam içermektedir. Bu gazelin kendisine nazire olarak kaleme alındığı Rüşdî'nin aynı redifli zemin gazeli de tasavvufî içeriklidir. Rüşdî'nin tasavvufî mevzulara sıklıkla şiirinde yer verdiği bilinmektedir (Kayhan, 1991: 16).

Biz ki dilden emel-i rāĥatı dūr eylemişüz
Çekilüp küşe-i ģamgāhe ĥuzūr eylemişüz (g.7, b.1)

3.7. Hikemî Tarz: Fâ'iz'in üslubunun renkliliği içinde Hikemî tarzın bir üslup özelliği olan nasihat vermeyi bulmak mümkündür. Aşağıdaki beyti bu türdendir. Fâ'iz, düşmanın uzun dil kılıcı karşısında iyilik ve yumuşaklığı bir siper olarak görmektedir:

Tîĝ-ı zebân-dırâzı a' dāya Fâ'izā
Luţf u mülāyemet gibi nāzûk siper mi var (g.5, b.7)

Hâkimâne bakış, filozofça hayat ve varlığı yorumlama hikemî şiir geleneğinin önemli özelliklerinden biridir. Hayattaki her bir hususa aynı pencerden bakılır ve sebep ve sonuçlar bir hikmete bağlanır. Râmî'ye nazire olarak kaleme aldığı “eyler” redifli gazelinin aşağıdaki beyiti bu çerçevede görülebilir:

Vücûdın Ĥaķ ĥaţâlardan ide âsûde vü maĥfûz
Felek tâ mâh u ĥurşid-i cihân-tâbı revân eyler (g.6, b.9)

3.8. Sosyal eleştiri: Fâ'iz, gazellerinin lirik dünyası içinde zaman zaman dolaylı sosyal eleştiri yapmakta ve yaşadığı zamanı eleştirmektedir. Aşağıdaki beyti bu çerçevede ele alınabilecek bir anlam dünyasını içermektedir. Eteği yırtık orta güzeli olmaya çarbağında taze bir yaprak kalmamıştır:

Dâmen-derîde şâhid-i bâzâr olmaya
Bu çâr-bâğ-ı köhnede bir verd-i ter mi var (g.5, b.5)

Nâbî ekolü XVIII. yüzyılda çokça takipçi yetiştirmiştir. Sosyal eleştiri bu ekolde gazellerin muhtevası içinde de yer almaktadır. Fâ'iz bu etki çerçevesinde sosyal eleştiri yapmaktadır. Gazel Râmî'ye bir naziredir ve Râmî'nin hikemî şiir anlayışı buetkinin açık bir göstergesidir. Marifet sahibi değer görmezken alçak kimseler parmakla işaret edilmektedir:

Hünermendi çalar yerden yere pâ-mâl ider gerdün
Sa' âdetde edânîyi müşârün-bi'l-benân eyler (g.6, b.5)

3.9. Şiir anlayışı: Fâ'iz şiir anlayışına dair söylemlerde bulunur. Ona göre şiir güzel ve hale uygun söz meclisinde gösterdiği “Yed-i Beyzâ”dır ve bu haliyle o dünyayı “Tûr” yapmıştır. Şair'in şiiri mucize gibi görülmemiş orijinalliktir:

Gösterüp bezm-i belâgatde Yed-i Beyzâyı
Fâ'izâ 'arşageh-i 'âlemi Tûr eylemişüz (g.7, b.5)

Fâ'iz'in yenilik vurgusu onun şiirindeki orijinal hayalleri ile örtüşmektedir. Taze bir vadi olan şiir vadisi Fâ'izde kalırsa onun taze kaleminin gıcirtısı bülbülü susturacaktır:

Eger kalırsa bu vâdî-i tâze Fâ'izde
Şarîr-i kîlk-i teri bülbülü ider hāmûş (g.10, b.5)

4. Dil ve Üslûbu

Halîl Fâ'iz'in dili XVIII. yüzyıl klasik Türk edebiyatının klasik çizgisinde görülebilir. Mahallî üslubun sıradan ifadelerini onda bulmak mümkün olmadığı gibi Sebk-i Hindî'nin terkipli ve ağıdalı dilini de onda bulmak mümkün değildir. Klasik şiirin klasik olma vasıfları çerçevesinde orta dereceli herhangi bir şairde görülebilecek dil özellikleri onda bulunmaktadır.

Fâ'iz, zaman zaman orijinal hayallerini soyut bir çerçevede kurmakta ve bunları somutlaştırmaktadır. Bu bakımdan bir Sebk-i Hindî tarzı/edası yer yer kendini hissettirmektedir. Kasidesine ait aşağıdaki beyitinde anlam kapalılığı söz konusudur. Hoş nefesli rüzgar zihni attar kokulu yapmıştır. Işıkların doğuşu da bakışı gülün alevi yapmıştır. Bakışın gülün alevi olması baharla birlikte tüm

tabiatın kıpkırmızı güllerle süslenmesini ve bakışın her yerde bu kızılığın görmesi imajını canlandırmak için kullanılmıştır. Hem bir şafak kızılığı hem de baharda etrafı güllerin kızılığının kaplaması anlatılmak istenmektedir:

Dimâğı kıldı mu' aţtar nesîm-i hoş-enfâs
Nigâhı şu' le-i gül itdi maţla' u'l-envâr (k.1, b.11)

Sebk-i Hindî'ye özgü olan soyutun somutlaştırması aşağıdaki beyitte de görülebilir. Bir duygu somutlaştırılarak anlatılmaktadır. Baharın dalgalarının birbirine çarpması kan yağdıran göz denizini coşturmuştur:

Yine telâţum-ı mevc-i bahâr ile Fâ'iz
Ĥurûş eyledi deryâ-yı dîde-i ĥûn-bâr (k.1,b.26)

Âşığın aşk sebebiyle içinde bulunduğu coşkun hal baharda suların coşkunluğunun hat safhaya ulaşmasına benzetilerek bir somutlaştırma yapılmıştır:

Ĥevâ-yı ĥattla itdi cûnûn-ı ' aşk ĥurûş
İrer miyâh ĥad evvel belî bahâr ile cûş (g.10, b.1)

Fâ'iz'in soyutu somutlaştırarak anlattığı, zaman zaman terkipli bir dil kullandığı, mananın kapalılık gösterdiği ve bu yönüyle de Sebk-i Hindî'yi çağrıştırdığı ifade tarzını aşağıdaki beyitinde görmek mümkündür. Bu özelliği zaman zaman Hikemî şiirde de bulmak mümkündür. Gönül sevgilinin özleminin ümitsizlik gözyaşıyla şafak gibidir. Eteği kana bulaşmış olmayan bir sabah ve akşam bu yüzden yoktur:

Dil eşk-i ye's-iĥasret-i yâr ile çûn şafak
Ĥûn-âbe-dâmen olmaya şâm u seĥer mi var (g.5, b.3)

Fâ'iz zaman zaman halk diline özgü“yaman”, “el-emân” gibi kelimeleri tercih etmektedir. Anılan kullanım onun dil kullanımında zengin bir yelpazeyi tercihinin somut bir göstergesidir. Halkın gündelik dilini kullanma Fâ'iz'in dil kullanımındaki zenginliklerden biridir:

Ĥançer be-kef o şûĥ-ı sitemger yaman gelür

Ĥasd-ı dil-i nizâre gelür el-emân gelür (g.4, b.1)

Fâ'iz, şiirlerinde Farsça ve Arapça'yı da kullanmış, divançesinde pek çok Farsça manzume kaleme almış ve bazen de bir şiirin yarısını Arapça ve yarısını da Farsça (mülemma) söylemiştir. Kanaatimizce üç dilde konuşabilen, kıvrak zekalı şair bu kabiliyetini göstermek istemiştir. Şair, üç dile (Türkçenin yanı sıra

Farsça ve Arapça) vakıftır. Fâ'iz'in divançesinde Farsça kaleme alınmış olan şiirlerin nazım biçimlerine göre dağılımı şöyledir: Gazellerinden 14'ü Farsçadır. Rubailerinden biri (1. rübai) Farsça-Arapça mülemma olmak üzere 7'si Farsçadır. 8 matla, 3 müfred ve 1 mısrası Farsçadır. Arapça 1 gazel, 1 kıta ve 1 rubaisi vardır. Şair, zaman zaman Osmanlı Türkçesiyle söylenmiş bir manzumede “âb-şode” gibi Farsça bir yapıya yer vermesi (7. rubaide) onun nadir bir kullanım da olsa bir dil ve üslup özelliği olarak görülebilir.

Fâ'iz'in Osmanlı Türkçesi ile söylenmiş bir beyit içinde kullanım yaygınlığı olmayan ya da nadir görülebilecek bir kelimeyi kullanması da onun dil tercihi içinde görülen ilginç örneklerden biridir. Aşağıdaki beyitte kullanılan “eynek” (gözlük) kelimesi bu türdendir:

Cemāl-i Hakkı temāşā için seğ er nergis
Tamām-ı jâleden oldı çü pîr-i ‘eynek-dâr (k.1, b.13)

Aşağıdaki beyitte de benzer bir şekilde Farsça bir kelime (horiş) tercih edilmiştir:

Râh-ı fenâda laht-ı cigerdür gıdâları
Erbâb-ı ‘aşka h‘ân-ı felekden horiş budur (g.10, b.3)

Aşağıdaki beyitte Câbî-zâde “gayret” kelimesini kıskançlık anlamında, eskimiş bir anlam çerçevesinde kullanmıştır. Ya da ilgili kelimenin az kullanılan bir manası tercih edilmiştir:

‘Aceb mi yansa yakılsa hezâr-ğayret ile
Gülün açıldı yüzi oldı şâhid-i bâzâr (k.1, b.10)

Şairin “gözünden uçmak-” (g.24, b.8) gibi orijinal deyim kullanımı, onun hayallerinin yanı sıra dil kullanımı bakımından da orijinal bir şahsiyet olduğunu göstermektedir.

5. Şekil ve Muhtevâ

Divançede Türkçe 1 kaside 20 gazel, 10 rübai, 13 kıta ve 13 matla, 4 müfred, 1 mısra yer almaktadır. İki beytin her iki mısrasındaki kafiyelerinin okunamaması sebebiyle müfred mi matla mı olduğu tespit edilememiştir. Böylelikle divançede toplam 64 Türkçe nazım şekli/birimi yer almaktadır.

Fâ'iz'in 53 beyitten oluşan kasidesi bahariye olarak adlandırılmıştır. Râmî Paşa'nın methiyesine hasredilen kasidenin teşbib kısmı bir bahariyyedir. Bu bölüm (1.-28.) beyitler arasını kapsamaktadır. Anılan bu bölüm içinde 5 beyitlik (22.-26.beyitler arası) bir tegazzül bölümü bulunmaktadır. 29. beyit bir girizgah beyittir. 30. beyitten itibaren Râmî Mehmed Paşa'nın övgüsüne geçilir. 49. beyite

kadar Râmî Mehmed Paşa'nın övgüsü yapılıır. 49. beyitte tekrar bahar mevsimi hatırlanır. 50, 51., 52., 53. beyitlerde dua ile kaside bitirilir. Kasidede fahriye bölümü bulunmamaktadır.

Fâ'iz gazellerinde alfabetik sırayı izlemiş ancak tüm harflerde gazel yazmamıştır. Gazel yazılmayan harfler şunlardır: (ب ا ج ح ا ح ا ذ ا ص ا ض ط ع ا غ ا ف ا ق / لا) Türkçe gazelleri 5 ve 9 beyit arasındadır. Bunlardan on üçü 5, ikisi 6, biri 8 ve üçü 9 beyittir. 11. gazeline mahlas bulunmamaktadır.

Türkçe kıtaları 2 ve 7 beyit arasındadır. İki beyitten oluşan 4 kıta, 3 beyitten oluşan 1 kıta, 4 beyitten oluşan 2 kıta, 5 beyitten oluşan 2 kıta ve altı beyitten oluşan 2 kıta bulunmaktadır.

Fâ'iz ilmî bakımdan önemli bir donanım edinmiştir. Aldığı eğitiminin bu donanımı edinmesinde büyük katkısı olmuştur. Devrinde bilgisi ile tanınmış ve her alanda söz sahibi olmuştur. Bu durum onun rubai gibi düşünceye ve belli bir bilgi birikimine dayalı bir nazım biçiminde şiirler kaleme almasına imkan sağlamıştır.

Câbî-zâde rubailerinde muhtelif mevzuları konu edinir. "Tasavvufî imaj" bunlardan birisidir. Mutasavvıf olmayan Fâ'iz'in tasavvuf literatürüne hâkim olduğu dikkat çeker. Örneğin aşağıdaki rubaide altı çizili kelimeler tasavvufî anlam çerçevesinde değerlendirildiğinde mana daha kuvvetli ve doğru görünmektedir. Bir sufi edası hâkimdir:

Feth it der-i tahkîki fütûhât eyle

Keşf it hâceb-i cehli şühûdât eyle

Îkân-ı şifâ isteriseñ bu derde

Cüyâ-yı necât olma işâret eyle (Rûbai, II)

[**Tahkîk**: Hakka erme, **fütûhât**: manevi feyz yoluyla erişilen Hakkın gizli sırları, **keşf**: his ve akılla idrak edilmeyen hususları kalp gözüyle görme, **şühûdât**: İlahî tecellilere şahit olma, mana âlemini seyretme, **işâret**: keşif, müşahede vb. yollarla sufinin kalbine gelen sözle ifade edilmesi imkansız mana ve ilim]

Rubailerinn muhtevası şöyle sıralanabilir: Bir mekana duyulan hasret ve kavuşma isteği, sevgiliden ayrı olmaktan kaynaklanan özlem, sevgiliye duyulan muhabbetin doğurduğu elem, sevgilinin verdiği ızdırıp, sevgiliye sitem, dostlarının mutlu bir zaman dilimi yaşamalarını isteme, vb.

Divançedeki kaside Mehmed Râmî Paşa'nın övgüsüne ayrılmıştır. “Bahâriyye der-medh-i vezîr-i a‘zam Râmî Paşa” başlığını taşıyan kaside 53 beyitten müteşekkildir. Râmî Mehmed Paşa (d.1065/1654-ö.1119/1707-1708) XVII. yüzyıl Osmanlı sadrazamıdır. Asıl adı Mehmed olup Râmî mahlasıyla tanınmıştır. Kabiliyeti sebebiyle dönemin şairleri arasında tanınmış, Sâmi ve Nâbi ile yakınlık kurmuştur. Nâbi'nin Hac yolculuğu esnasında yanında bulunmuştur. Devlet adamı olmanın yanı sıra sanatkar bir kimliği bulunmaktadır. Manzum ve mensur eserlere sahiptir. Pek çok şaire naziresi bulunmaktadır. Şairliği, sanatkâr kimliği ve üç dilde söz söyleme kudreti tezkire sahiplerince övülmüştür. Sanatkâr aynı zamanda devlet adamı olarak sanatı ve sanatkârı himaye etmiştir. Râmî, kalemîyeye mensup bir şahsiyettir. Ulemaya büyük iltifatta bulunmuştur. Veziriazamlığı esnasında sık sık meclisler tertip ederek onlara ziyafet vermiştir.

Fâ'izin hem bir şair hem de bir ilim adamı olarak Râmî Paşa'nın iltifatlarına mazhar olduğu anlaşılmaktadır. Ya da en azından beklenti içinde olduğu söylenilebilir. Eldeki bilgiler çerçevesinde ilişkilerini gösterir bir bilgiye ulaşılmış olmamakla birlikte Râmî Paşa'nın âlim ve şairler karşısındaki tutumu bu kanının oluşmasını sağlamaktadır. Fâ'iz'in onun methiyesinde değindiği hususlar ile Râmî Paşa'nın kişiliği arasındaki bir mukayese belli ipuçlarının yakalanmasını sağlamaktadır.

Kasidenin nesib kısmı başlığında da belirtildiği gibi bir Bahariyyedir. Bahariyeler bir tür olarak bahar tasvirlerinin yapıldığı manzumelere verilen addır. Kasidelerin konusu bahar olan tasvirî giriş bölümleri bu adla anılmıştır. Övgü öncesi bir hazırlık ya da zemin olarak bahara yer verilir. Medhiye ile bahar arasında bir girizgah kurulur. Memduh övüldükten sonra dua bölümünde memduh ile bahar arasında ilgi kurularak söz tekrar bahara getirilir. Bahariyye içinde tasavvufî düşünüş şekilleri ile de karşılaşılabilir. Örneğin aşağıdaki beyitte hüsn-i talîl sanatı çerçevesinde “cemâl”, “temâşa” kelimeleri tasavvufî bir anlamı çağrıştırmaktadır. Mutlak güzellik Allah'ın güzelliğidir. Temaşa ise Allah'ın tecellilerini seyretmedir:

Cemâl-i Hakkî temâşâ için seğ er nergis

Tamâm-ı jâleden oldu çü pîr-i ‘eynek-dâr (k.1, b.13)

Aşağıdaki beytinde de yine tecelli kavramı çerçevesinde Allah'ın varlıkta tecellisi yer almaktadır. Baharın tüm güzellikleri anlatılırken Settâr olan yüce Allah Tûr ağacı gibi gülde tecelli etmiştir:

Dıraht-ı Tûr-sıfat oldu ser-zede gülden

Şerâr-ı nâr-ı tecelli-i Hâzret-i Settâr (k.1, b.19)

Râmî Mehmed Paşa'nın övgüsünde tasavvufî bir imajdan yararlanılmıştır. Kalp saflığı ayna olarak düşünülmüştür:

Kemâl-i şafvet ile oldı tab' -ı pür-nûrî
Cemâl-i şâhid-i esrâr-ı ğayba âyine-vâr (k.1, b.37)

Fâ'iz'in gazellerinin önemli bir bölümü çeşitli şairlere nazire olarak kaleme alınmıştır. Nazire olarak kaleme aldığı gazellerine “der-tetebbu' -ı Nâbî” gibi adlandırmalarla dikkat çekmektedir. Nazire olarak kaleme aldığı Türkçe şiirlerinde şu isimler anılmaktadır: Ârif Efendi, Şehrî-i Rodoscukî, Râmî Efendi, Rüşdî Efendi, Nâbî, Kâmî Efendi-i Edirnevî. Fâ'iz XVIII. yüzyılın genel temayülüne uyarak nazireler kaleme almıştır. Nazirleri sıradan bir taklit olmanın ötesinde Fâ'iz'in söyleyiş kudretinin görülebileceği özgün ifadelerdir. Gazellerinin muhteva ve üslubunun belirlenmesinde nazire olarak seçilen zemin gazellerin büyük etkisi bulunmaktadır. Şairin nazire gazelleri devrinde hâkim üslupları, kudretli şairleri, şairin etkilenmelerini belirlemede katkı sağladığı gibi şairin estetik zevk, temayül ve üslubunun belirlenmesine de katkı sağlamaktadır. Fâ'iz'in nazire gazellerinde kendisine nazire yazdığı şairler kadar başarılı olduğu ve bir taklide düşmediği görülür.

Fâ'iz'in gazellerinde dikkat çeken bir muhteva özelliği gazellerinde zaman zaman birden çok muhtevanın aynı gazel çerçevesinde ele alınmasıdır. Gazellerinde farklı muhteva özellikleri dikkat çeker. Bunlar şöyle sıralanabilir: Âşık/âşıklık hal tasvireri, sevgili vasıfları, tasavvufî eda, sosyal eleştiri, zahidliğin eleştirilmesi, nasihat, İlahî yardım talebi, sevgiliye övgü, sevgilinin tegafülü, şahsa (Hz. Ali) övgü. Anılan bu muhteva özellikleri klasik edebiyatın genel çerçevesi içinde sıklıkla karşılaşılabilecek muhtevalardır. Hikemî tarzın gazelerde sosyal eleştiriye yönelmesi Fâ'iz'in gazellerinin muhtevası ile (nazire sebebiyle) benzerlik taşır. Bir gazel içinde birden çok muhtevaya yer vermesi ise onun gazellerine özgü bir özelliktir. Fâ'iz'in gazellerinin muhtevasında naziresini yaptığı zemin şiirler belirleyici olmakla beraber şairin tercihleri ve etkilendiği şairleri göstermesi bakımından dikkate değerdir. Örneğin müretteb divan nüshası elde bulunmayan ve tezkirelerin verdiği bilgiler çerçevesinde devrinde şiirlerinin beğenildiği anlaşılan Şehrî'ye Fâ'iz'in bir nazire kaleme alması kendi dönemine ve Şehrî'nin edebî kimliğine dönük önemli ip uçları olarak görülebilir.

Klasik edebiyat geleneğinde tarih düşürme hatırı sayılır bir öneme sahiptir. Önemsenen ya da tesiri birey ve toplum nezdinde hissedilen pek çok hadiseye ebced hesabıyla tarih düşürülmüştür. Edebî eser estetik fenomen olmanın yanı sıra tarihî bir fenomen olarak da zengin bir muhtevayı barındırabilir. Bu açıdan tarihler edebî ve tarihî değere sahiptir. Ebcedle tarih düşürmede maksat sadece tarihi duyurmak değildir. Edebiliği de şairin gözetmesi gereklidir. Bu bakımdan kelimenin manalı olması gerekliliği sebebiyle mana sanatlarına, sözcüklerin şekil özelliği sebebiyle söz sanatlarına, fikrî bir mesai gerektirmesi sebebiyle de fikre

bağlı sanatlar grubunun içinde değerlendirilebilir. XVIII. yüzyıl klasik Türk edebiyatı, tarih türünde nazım ürünlerinin çok sayıda kaleme alındığı bir yüzyıldır. Lugaz ve muamma türüyle birlikte tarih türünde de büyük bir artışın bu asırda görülmesinde Sebk-i Hindî'nin büyük bir etkisi bulunmaktadır. Fâ'iz'in tarihleri için devir ve medeniyet algısını da yakalamak mümkündür. Örneğin vefatına tarih düşürülen “okumuş bir kadın” Fâ'iz tarafından takdirle anılır: “Şalâh-endîşe ‘iffet-pîşe ya‘nî okumuş kadın/Ki olmuşdı niçe yıl nükte-dân-ı âyet-i takvâ” (kt.13, b.4).

Fâ'iz'in divançesinde 13 Türkçe kıta bulunmaktadır. Bu kıtalar doğum, ölüm, imar gibi önemli hadiselerle düşülmüş tarihlerdir. Tarihler başlangıçta divanlarda hangi nazım biçimiyle kaleme alınmışsa o nazım biçimi içinde değerlendirilmiş; ancak sonraları klasik bir divan tanziminde “tevarih” başlığı altında ve divanların sonlarında yer almıştır. Fâ'iz'de böyle bir başlık yer almamaktadır. Derkenara yazılmış üç tarih hariç tutulursa divançede yer alan diğer nazım biçimlerinden farklı olarak (manzumelerin sıralanmasındaki esas bakımından)tarihler kıta nazım biçimi ile divançenin en sonunda art arda yer almaktadır. Fâ'iz'in ebcedle tarih düşürürken hadiseleri zaman zaman edebî bir üslupla anlatmayı tercih ettiği görülür; ancak bu tarz ifadeleri sınırlı sayıdadır: “Ukâb-ı merk sine-i Şâhini kıldı çâk”. Kıta nazım biçimi ile düşürdüğü Türkçe tarihlerin ve ne/kim için olduğu şöyle sıralanabilir: **1. kıta:** İmar edilen bir çeşme hakkında, **2. kıta:** Bir köşk hakkında, **3. kıta:** Ağa İsmail Efendi'nin ölümü hakkında, **4. kıta:** Kimliği belirtilmeyen birkişinin vefatı hakkında, **5. kıta:** Zeyne'l-Âbidîn adlı şahsın ölümü hakkında, **6. kıta:** Şahin Efendi'nin ölümü hakkında, **7. kıta:** Lâle-zârî Şeyh Ahmed Efendi'nin ölümü hakkında, **8. kıta:** Solak Paşa-zâde Yûsuf Ağa'nın ölümü hakkında, **9. kıta:** Gümrük Kapısı Üçüncü Kâtibi Hüseyin Efendi'nin vefatı hakkında, **10. kıta:** Yedikule'nin tamiri hakkında, **11. kıta:** Hurrem Efendi'nin vefatı hakkında, **12. kıta:** Hasan Ağa'nın oğlunun vefatı hakkındadır, **13. kıta:** Eğitilmiş bir kadının vefatı hakkında.

Fâ'iz, matlalarında, müfredlerinde ve mısrasında büyük çoğunluğu muamma ve lügaz olmak üzere çeşitli konulara değinmektedir. Döneminin genel bir özelliği ve sebk-i Hindî'nin tesiriyle lügaz ve muamma da onda yer almaktadır. Bu nazım bimleriyle Fâ'iz'in zaman zaman lirik söylemleri görülmektedir.

6. Vezin ve Kafiye

Fâ'iz'in genel olarak aruzu kullanmada başarılı olduğu söylenebilir. Ancak zaman zaman manzumeler içinde vezni aksayan, zihafı mısralarla karşılaşmaktadır. Aruzun Türk diline uygulanmasından kaynaklanan imale kullanımı da onda sıklıkla görülmektedir. Fâ'iz, Klasik Türk edebiyatında sık

Câbî-zâde Halil Fâ'iz'in Türkçe Şiirleri

kullanılan vezinleri tercih etmiştir. Fâ'iz, en çok hecez bahrini kullanmıştır. Bunu remel bahri takip etmektedir. Okunamadığı için vezni tespit edilemeyen bir manzume, nazımşekli/birimi çeşitli sebeplerle bilinmeyen ve bu sebeplerle vezni de tayin edilemeyen üç manzume bulunmaktadır. Fâ'iz'in kullandığı aruz vezinlerinin kalıpları ve nicelik dağılımı aşağıdaki gibidir:

aruz vezni	Bahir	nazım şekli/ birimi	Toplam
./-./-./-./-./- /..- (- -)	müctes	1 kaside, 4 gazel: (1.kas.,8.g,10.g,11.g,12.g)	5
..-/..-/..-/..- .-	muzari	5 gazel, 2 kıta, 1 matla, 1 müfred: (3.g,4.g,5.g,9.g,20.g,6.kt.,9.kt.,3. mt,3.mf.)	9
..-/..-/..-/..- /..-	hezec	2 gazel, 2 kıta, 2 matla, 1 mısra: (6.g,18.g,8.kt.,13.kt., 2.mt.,4.mt.,1.ms.)	7
..-/..-/..-/..- -	hezec	3 gazel, 1 matla: (1. g,13.g,14.g,1.mt.)	4
..-/..-./..- /-	hezec (ahreb)	9 rübai, 1 rübai mısrası, 2 matla, 1 müfred: (1.r.,2.r,3.r./3, 4.r.,5.r.,6.r.,7.r., 8.r.,9.r.,10.r.,12.mt.,13.mt., 1 müf.	12 ²
..-/..-./..- /..-	hezec (ahreb)	1 rübai, 1 rübai mısrası : (3.r.,9r./3)	1
..-/..-./..- /..-	hezec(ahreb)	1 rübai mısrası : (3.r./4)	-
..-/..-./..- /..-	remel	2 gazel, 1 kıta, 2 matla, 2 müfred: (7.g.,17.g.,12.kt.,8.mt.,9.mt.,2.mf, 4.müf.)	7
..-/..-./..- /..-	remel	3 gazel, 5 kıta, 1 müfred, 2 matla: (2.g.,16.g.,19.g.,1.kt.,3.kt.,4.kt.,5.kt.,10.kt.,7.mt.,10.mt.,)	10
..-/..-./..- /..-	remel	1 kıta, 2 matla: (2.kt.,5.mt.,11.mt.)	3
..-/..-./..- /..-	remel	1 kıta, 1 matla : (7.kt.,6.mt.)	2
..-/..-./..- /..-	hafif	1 kıta: (11.kt.)	1
?	?	1 gazel(15.g) ve nazım şekli/birimi çeşitli sebeplerle bilinmeyen 2 manzume	3
			64

Fâ'iz, 31 nazım şekli/biriminde mürdefe kafiye, 18 nazım şekli/biriminde mücerred uyak ve 6 nazım şekli/biriminde mukayyed uyak kullanmıştır. Şair en çok mürdefe uyağı tercih etmiştir. 13. gazelin matla beyiti ile 10. matlada kafiye yoktur. Ahenk rediflerle sağlanmıştır. 13. gazelin diğer beyitleri uyaklıdır. “Eyler” redifligazeli 3 matlalı bir gazel olması bakımından dikkat çekici bir örnektir. Râmî'nin bir gazeline nazire olarak kaleme alınmış olup Râmî'nin zemin gazeline benzer bir özellik görülmemekte ve Fâ'iz'in şahsi bir tasarrufu olduğu anlaşılmaktadır. 3 nazımşekli/biriminin uyağı okunamama sebebiyle tespit edilememiştir. Uyak tablosu aşağıdaki gibidir:

²Farklılaşan rübai vezinleri genel sayının dışında tutulmuştur.

Özgür KIYÇAK

Uyak	nazım şekli/birimi	Toplam
mürdefe	1 kas, 11 g., 7 r., 6kt., 6mt.: (1.kas., 6.g, 4.g, 7.g,8.g,20.g,17.g,19.g,2.g.,14.,13.g.,18.g,1.r.,2.r.,3.r.,7.r.,8.r., 9.r.,10.r.,1.kt.,3.kt.,5.kt.,6.kt.,8.kt.,12.kt., 1.mt.,2.mt.,8.mt.,9.mt.,11.mt.,13.mt.	31
mücerred	7g,6kt.,5mt:(5 g., 1.g.,12.g,13.g,10.g, 9.g.,11.g.,16.g,2.kt,8.kt.,9.kt.,10.kt.,11.kt.,13.kt.,3.mt.,4.mt.,6.mt.,17.mt.,12.mt.	18
mukayyed	4r., 1kt., 1mt. (4.r.,5.,r,6.r.,4.kt,5.mt.	6
?	15. gazel ve nazım şekli/birimi belirlenemeyen iki manzume	3
-	1mat, 4 müf, 1 mıs. (1o.mt, 1.mf., 2.mf.,3.mf,4.mf, 1. mıs.)	6
		64

Fâ'iz, 14 gazelinde Türkçe redif kullanılmıştır. 1 gazelinde redif bulunmamaktadır. Rübailerinden 7'si Türkçe rediflidir. 3 rübaisinin redifi yoktur. Rübailerinde de Fâ'iz çoğunlukla Türkçe redifi tercih etmiştir. Matlalarından 10'u Türkçe rediflidir. Matlalarından 9'unun redifi Türkçedir. Matlalarından 4'ünün redifi yoktur. Fâ'iz redif ve kafiye hususunda çoğunlukla Türkçe isim, fiil ya da ekleri tercih etmiştir.

SONUÇ

Fâ'iz, 1674-1675 yılında İstanbul Yedikule Mahallesi'nde doğdu. Babasının adından ötürü Câbi-zâde Halîl Fâ'iz olarak anıldı. İyi bir eğitim aldı ve geniş bir sahada bilgi sahibi oldu. Astronomi, matematik, geometri gibi ilimlerle ilgilendi. Kıvrak bir zekaya sahipti. Çok farklı sahalarda ve çok sayıda eser kaleme aldı. Sahip olduğu kuvvetli ilimle adını duyurabilirdi. Üç dilde ifade kabiliyetine, âlim ve sanatkâr bir kişiliğe sahipti. Nazım ve nesir sahasındaki eserleri döneminde beğenildi.

Divançesinde Türkçe, Farsça ve Arapça şiirler bulunmaktadır. Divançe'de Türkçe 1 kaside, 20 gazel, 10 rubai, 13 kıta,13 matla, 4 müfred, 1 mısra ve nazım biçimi/birimi çeşitli sebeplerle tespit edilemeyen iki manzume yer almaktadır. Onun şiirlerinde zihnilik, lirizm, tasavvufi ve rindane eda, orijinal hayaller, Sebk-i Hindî tarzı, Hikemî tarz, sosyal eleştiri görülebilir. XVIII. yüzyılın karakterisitik özelliklerinden olan nazirciliğin, tarih düşürmenin, muamma ve lügaz türünün artışının Fâ'iz'in divançesinde karşılık bulduğu görülür. Onun şiirlerinin üslup ve muhtevasında kendisine nazire kaleme aldığı şairlerin tesirini bulmak mümkün olduğu gibi orijinal bir kimliğe sahip olduğu görülmektedir.

Fâ'iz dil ve üslup bakımından külfetsizdir. Bunun yanı sıra mahallî üslubun sıradanlığını onda görmek mümkün değildir. Fâ'iz, çoğunlukla soyut olanı somutlaştırmaktadır. Nadiren de olsa halk diline özgü “yaman”, “el-emân” gibi kelimeleri tercih etmiştir. Farsça ve Arapça'yı da şiirlerinde kullanmış ve üç dilde şiir söyleyebilme kabiliyetini göstermiştir. Zaman zaman nadir kullanılan

kelimeleri tercihi de onun üslup özelliği arasındadır. “Gözünde uçmak-“ gibi deyimler, nadir bir kullanım olsa da onun üslubunun dikkat çekici bir özelliğidir.

Divançedeki kaside 53 beyitten oluşmaktadır. Gazelleri 5-9 beyit ve kıtaları ise 2-7 beyit arasındadır. Gazellerinin önemli bir bölümü naziredir. Eda ve üslup bakımından etkisinde kaldığı kişi veya tarzları tespit etme ve Fâ'iz'in yaşadığı dönemdeki edebî beğenileri tespit edilme açısından anılan nazire gazeler önemlidir. Rubailerinde tasavvuf, hasret, sevgiliye duyula özlem, sitem vb. konular ele alınmaktadır. Râmî Mehmed Paşa'ya sunulmuş Fahriye bölümü bulunmayan kaside klasik kaside türünün genel özellikleri içinde değerlendirilebilir. Fâ'iz, kıtaları ile devrinin çeşitli hadiselerine tanıklık etmiştir. Tarihleri zaman zaman edebîlik özelliği gösterebilmiştir. Tarihleri devrine tanıklık ettiği gibi tarihlerinde yazıldığı dönemin algı dünyasını yansıtan ifadelerle de karşılaşmaktadır. Matla, müfred ve mısrasındamuammave bûgazların yanı sıra pek çok farklı konu ele alınmıştır.

Şair aruzu kullanmada başarılıdır. Ancak zaman zaman bir manzume içinde vezni aksayan veya zihaf yılan mısralar görülebilmektedir. Kafiye kullanımında en çok mürdefe kafiye ve rediflerinde de Türkçe redifleri tercih etmiştir. Bu bakımdan onun şuurlu bir tercihinin var olduğundan bahsedilebilir.

Fâ'iz'in edebî kimliğini tanıtacak olan bu divançesindeki Türkçe şiirlerin yayınlanması tarafımızca gerekli görülmüştür. Yakın bir zamanda Farsça ve Arapça unsurlarla beraber bütün bir divançenin Latin harflerine aktarımı, sözlük ya da dil içi çevirisinin yapılması ve tıpkıbasımıyla Fâ'iz'in anılan divançesinin kültür ve edebiyat tarihimize kazandırılması düşünülmektedir.

Câbî-zâde Halil Fâ'iz'in Türkçe Şiirleri

-Kaside-

BAHÂRİYYE DER-MEDH-İ VEZİR-İ A'ZAM RÂMÎ MEHMED PAŞASELLEMEHU'LLÂHU TE'ÂLÂ³

. - . - / . - - / . - . - / . - . -

1. Cihânı eyledi ğarķ-âb-ı zevķ cûş-ı bahâr
Mey-i neşât ile pür oldı sâĝa-ı gülzâr
2. ‘Umûm-ı luţf-nümâ ile ser-be-ser şimdi
Çü gil ‘ulûvve teveccüh ider keh-i dîvâr
3. Zemîni ğarķa-ı seyl-âb itdi feyz-nümâ
Ki bî- sefîne nigâha daĝı muĝâl güzâr

³Fâ'iz, Divançe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 1^b-2^b

4. Bu nev-bahārda tuğyān-ı āb ile bī-şek
Ġarīķ-i bağr-ı şî‘rdür sefine-i eş‘ār
5. O deñlü oldı ser-efrāz-ı cünd neşv ü nemā
Nüfūz-ı āb olur ħāk-i gülşene düşvār
6. Yayıldı gūşe-be-gūşe ‘asākır-i şādī
Olinca ħayme-figen gülsitāna şāh-ı bahār
7. Kumāş-ı sebzi çemen eyledükde pāy-endāz
Şükūfe itdi kudūm-ı güle nuķūd-nişār
8. Miyāha mevceyi bād itdi vesme-i ebrū
Olinca şa‘şa‘a-ı gül ħınā-yı dest-i çenār
9. Dimāğa neş’e-fezā olmada bu dem oldı
Şarāb-ı nāb ile hem-ser şükūfe-i destār
10. ‘Aceb mi yansa yaķılsa hezār-ğayret ile
Gülün açıldı yüzi oldı şāhid-i bāzār
11. Dimāğı kıldı mu‘atţar nesīm-i hoş-enfās
Nigāhı şu‘le-i gül itdi maţla‘u’l-envār
12. Çemen bahārı dü-esbe idince istiķbāl
Gül-i piyāde çü eţfāl oldı çūba süvār
13. Cemāl-i Ĥaķķı temāşā için seğer nergis
Tamām-ı jāleden oldı çü pīr-i ‘eynek-dār
14. Olur şükūfeye sūsen berāt-ı bī-bergī
Huķūķ-ı ebr-i bahārı iderse ger inkār
15. Ĥumārı def‘ine meyĥāne-i İlāhiden
Ayağı bāde-i şebnemle ġoncenün ser-şār
16. Çemen çemen süriyüp yine mevc zencirin
Ĥarārı ķalmadı dīvānedür meger enhār

17. Kalurdı ğonce ruķād-ı 'ademle pîçide
Fiġân-ı bûlbûl-i şûride itmese bîdâr
18. Çemenle yakdıġı dem gül uçuk uçuk âteş
Fiġâna başladı yer yer kebâbvâr hezâr
19. Dıraht-ı Tûr-şifat oldu ser-zede gülden
Şerâr-ı nâr-ı tecellî-i Hâzret-i Settâr
20. Tamâm-ı gülşeni ol âteş eyledi sûzân
' Aceb mi bî-hod olursa hezâr-Mûsâvâr
21. Okur bu şi'r-i teri her seġer gülistânda
Edîb-i nâdire-perdâz ' andelib-i nizâr
22. Gelince cilveye gülşende kâmet-i dil-dâr
Hemân serv-i sehî itdi ihtiyâr kenâr
23. Piyâleyi ele al nûş-ı hûn-ı takvâ it
Bu demde tevbeye şad-bâr eyle istiġfâr
24. İderse kıddine teşbîh kendüyi o bütün
Miyân-ı serve olur tavk-ı fâhte zünnâr
25. Bu rûzgârda şad-ġayf ġonçe-i ümmîd
Şükûfte olmadı ġitdi niçe hâzân u bahâr
26. Yine telâţum-ı mevc-i bahâr ile Fâ'iz
Hurûş eyledi deryâ-yı dîde-i hûnbâr
27. Dehen-ġüşâ ola tâ çend hâmyâze ile
Sezâ budur pes ezîn nergis ide def' -i humâr
28. Zamân-ı 'ayş u şarab ġeldi eylesün muţrib
Nevâ-yı nây-ı feraġ-zâ ile nevâziş-i târ
29. Ki bir vezîr-i zamân-ile ġülsitân-ı cihân
Hâzâna varmış iken oldu tâze-rûy-ı bahâr

30. Zihîvezîr Aristo-zekâ vü Âşaf-rây
Ki ‘aql-ı külle sezâdur olursa ders-güzâr
31. Vezîr-i fâzıl u dâñā netîce-dân-ı minâ
Hıdîv-i kişver-i ma‘ nâ müsellemlü’l-eṭvâr
32. Şemiyy-i faḥr-ı rûsul nûkte-âşinâ-yı sübûl
Necîb ü zübde-i gül vâkıf-ı serâyir-i kâr
33. Sipihr-i ‘ilm ü hüner âftâb-ı faẓl u kemâl
Seğâb-ı luṭf u mürüvvet cihân-ı ğilm ü vaḳâr
34. Hayât-ı tâze virür mürdegân-ı ma‘ nâya
Şarîr-i kilik-i teri nuṭḡ-ı ‘İsevî-girdâr
35. Direm-feşân kefi mâye-baḥş-ı ma‘ den-i zer
Nigâh-ı luṭfı gedâyâna kîmyâ-âşâr
36. ‘İkâl-ı mekremet ü şahbâl-ı himmet ile
İder maşîd-i cihânla ḡulûb-ı ḡalkı şikâr
37. Kemâl-i şafvet ile oldı tab‘ -ı pür-nûr
Cemâl-i şâhid-i esrâr-ı ğayba âyine-vâr
38. Semend-i tünd-rev-i çerḡ râm-ı fermânı
Muṭî‘ -i ğükmi sebük-tâz-ı şâbit ü seyyâr
39. Huzûr-ı mekremete ḡâl-i zârı ‘arz itdüm
Bu maṭla‘ ile idüp râz-ı sînemi izḡâr
40. Kef-i sipâh elümde sipihr-i süst medâr
Vücûd-ı zerdümi itdi ṭlâ-yı dest-âḡşâr
41. Evân-ı ma‘ deletüñde eyâ seḡâ-kânı
Netîce ḡalmadı bir dilde renciş-i âzâr
42. Direm-feşânî-i her bî-nevây-ile ismüñ
İḡâṭa itdi başît-i zemîni gerdüñvâr

43. Hezâr-ı hâme sühan-gûy olsa luţfuñdan
Mişâl-i gönçe olur teng-dil 'uķûd-ı şümâr
44. Ve ger terennüm iderse ħurûş-ı ħahruñdan
Olur mişâl-i gül-i âl âteşin-minķâr
45. Miyâne şayrefiyân-ı ħulûşda oldı
Saña kemâl-i maĥabbet zer-i tamâm-'ayâr
46. Zamānuñ içre o kimdür ola perişân-dil
Meger ki ħurre-iĥarrâr-ı şâhid-i Tâtâr
47. Eger bu demde bulunsaydı şâġib-i 'ubbād
İderdi sendeki fażl u meziyyeti iķrâr
48. Nevâle-ċîn-i simātuñ olursa lâyıķdur
Sikender ü Cem ü Nüşirevân ü İsfendâr
49. Vezîr-i nükte-şināsâ sûtûde-iz'ânâ
Eyâ penâh-ı faķîr ü mu'în-i her nâ-dâr
50. Bahâr mevsimi geldi nihâl-i ümmîdüm
Revâ mı böyle ħala nâ-şükûfte vü bî-bâr
51. Yeter yeter bu ħadar 'arz-ı ġâl ey Fâ'iz
Du'â-yı devletini it zâmîme-i ezķâr
52. İder bu 'âlem-i imkāna tâ nüzûl u 'ubûr
Hezâr-ķāfile-i feyz hezâr-ĥazân u bahâr
53. Nihâl-i zâtını her laĥza eylesün şād-âb
Şükûfe-zâr-ı cihāna Mûheyminu Ġaffâr

-Gazeller-

Ġazāliyāt⁴

I⁵

--./--./--./--

1. Ey ʔalʕ at-ı mihr-i felek-ārā-yı melāḥat
Rūyuñda ʕayān şūret-i maʕ nā-yı melāḥat
2. Baḡ āyineye söyle ki kimdür saña hemtā
Ey laʕ l-i lebi ʔūṭi-i gūyā-yı melāḥat
3. İtsek n'ola güftāruñ ile mürdeler iḡyāʕ
Sensin dem-i cān-baḡşla ʕ Ġsā-yı melāḥat
4. Görseydi ruḡuñ āyine-i ḡūbda Yūsuf
İtmezdi görüp kendüyi daʕ vā-yı melāḥat
5. Fāʕiz gibi olsun ruḡ-ı zībā ki nazar-sāz
İtmek dileyen seyr ü temāşā-yı melāḥat

II⁶

-.--/-.-/-.-/-.-

1. Hādī-i rāḡ-ı maḡabbet kūy-ı ḡirmān gösterür
Dāʕ imā pervāneye şemʕ-i şebistān gösterür
2. Būʕl-ʕ aceb bu reh-nümā-yı pīr-i ʕ aşḡ bī-dillere
Kimine kūḡ kimine rāḡ-ı beyābān gösterür
3. ʔaʕ ne-sāzān-ı ḡarābatı görüñ meyḡānede
Raḡm-ı rindān eyleyüp cām-ı dıraḡşān [gösterür]
4. Feyzini seyr eyle ey pīr-i muḡān bu bādenüñ
ʕ Āşıḡa cānānını çāk-i girībān gösterür
5. Cān atarlar üstine kaşd-ı şehādet eyleyüp
Her ne dem ki ḡaņçerin ʕ uşşāḡa cānān gösterür
6. Tāze-dāḡ-ı sīnesin cānānına seyr ettirür

⁴Fāʕiz, Dīvāņçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 2^b

⁵Fāʕiz, Dīvāņçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 3^b

⁶Fāʕiz, Dīvāņçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 4^a

Güyyiâ Fâ'iz açılmış bir gülistân gösterür

III⁷

Der-Tetebbu'-ı 'Ārif Efendi

--./-./-./-./-./-.

1. Ol rû-be-râh-ı 'aşk-ı cihânda revîş budur
Resm-i bihîn-i 'âşık-ı hüsrev-meniş budur
2. Her dâğ-ı tâze sîne-i abdâl-ı 'aşkda
Ruhsâr-ı yâre manzar olur gösteriş budur
3. Râh-ı fenâda laht-ı cigerdür gıdaları
Erbâb-ı 'aşka h'ân-ı felekden h'oriş budur
4. Vir naqd mey-fürûşa mey-i lâle-rengi al
Sûk-ı metâ'-ı 'aşkda dâd ü dihiş budur.
5. Eyle hadeng-i gamzeyi sîneinde terbiyet
Fâ'iz mezâk-ı 'aşka sezâ perveriş budur

IV⁸

Der-Tetebbu'-ı Şehrî-i Rodoscuî

--./-./-./-./-./-.

1. Hânçer be-kef o şûh-ı sitemger yaman gelür
Kasd-ı dil-i nizâre gelür el-emân gelür
2. 'Āşık-ı cihâne vaz' itdügi gibi⁹
Derd ü belâ vü miğnet ü gam pey-devân gelür
3. Hât gelse nev-bağârı gider hâr-zâr olur
Gülzâr-ı gûsne rûy-ı bütâne hâzân gelür
4. İtme tatayyür eyle hâzer gayr-ı hayrdan
Her ne olursa cârî zebâne hemân gelür
5. Erbâb-ı tab'a çerh-i sitemkâr Fâ'izâ
İtdüklerine nâdim ola bir zamân gelür

⁷Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 4^a

⁸Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 4^a

⁹ Vezin aksamıştır.

Özgür KIYÇAK

V¹⁰

--./-./-./-./-./-

1. Bağ-ı cihānda ẓaddi gibi bir şecer mi var
Mānend-i sīb-i ğabğabı yā bir şemer mi var
2. Sengīn-rikāb itmese rūġı ta‘ alluķāt
Fülk-i vücūda bād-ı fenādan haţar mı var
3. Dil eşk-i ye’s-iḥasret-i yār ile çün şafaķ
Ḥūn-ābe-dāmen olmaya şām u seher mi var
4. İtdi hezār-perde-i ārāmı çāk çāk
Bilmem şabāda tāze yine bir haber mi var
5. Dāmen-derīde şahid-i bāzār olmaya
Bu çār-bāġ-ı köhnede bir verd-i ter mi var
6. Cūy-ı hurūş-ı bülbülü pür-cūş eyledüñ
Ey bād yoḥsa maķdem-i gülden eşer mi var
7. Dil nūş-ı ḥūn itmeye şām u seher mi var
Ėamdan ḥalāş olmaġa ‘uşşāķa per mi var
8. Pervāz-ı murġ ḥüsn-i civānāne ‘İşmetā
‘Ėlemde hiç haţ gibi bir bāl ü per mi var
9. Tīġ-ı zebān-dırāzı a‘ dāya Fā’izā
Luţf u mülāyemet gibi nāzūk siper mi var

VI¹¹

Der-Tetebbu‘-ı Rāmī Efendi

.---/---/---/---

1. O bīdlige bu menzilgāhda ẓaddüñ kemān eyler
Ḥadeng-inālesine ṭas-ı gerdünı nişān eyler
2. Bu bāzār-ı fenāda rind sūd-ı bī-girān eyler
Ḥayāl-i maḥẓla zühhād bī-hūde ziyān eyler

¹⁰ Fā’iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 4^a-4^b

¹¹ Fā’iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 4^b

3. Ney-i âteş-feşân ol dem ki meclisde figân eyler
Hırâş-ı sînemi ol ser-keşe bir bir beyân eyler
4. 'Înân-ı nefis-i tündi zabt iden bu 'arşagâh içre
Semend-i âteşin-cevlân-ı çerhî zîr-i rân eyler
5. Hünermendi çalar yerden yere pâ-mâl ider gerdûn
Sa' âdetde edânîyi müşârûn-bi'l-benân eyler
6. Olan Mecnûnveş şahrâ-neverd-i vâdî-i sevdâ
Bu çetr-i nîlgünü farkı üzre sâye-bân eyler¹²
7. Teveccüh eyledüm bir mesned-i ikbâle ben Fâ'iz
Ki anuñ gerd-i râhuñ 'aql-ı evvel hırz-ı cân eyler
8. Re'îs-i nûkte-perver Hâzret-i Râmî Efendinüñ
Nigâh-ı luţfı isti' dâd ehlüñ kâmrân eyler
9. Vücûdın Hâkhaţâlardan ide âsûde vü maḥfûz
Felek tâ mâh u ḥurşîd-i cihân-tâbî revân eyler¹³

VII¹⁴

Velehû

Der-Tettebbu' -ı Rüşdî Efendi

..-/-...-/-...-/-

1. Biz ki dilden emel-i râhatı dūr eylemişüz
Çekilüp küşe-i ğamgâhe ḥuzûr eylemişüz
2. Fıkr-i didâr ile ḥırmengeh-i eyyâm içre
Kıştâr-ı emeli mezra' -ı nûr eylemişüz

¹² Vezin aksamıştır.

¹³ Râmî'ye nazire yazıldığı belirtilen bu gazelle aynı redifli Râmî divanında yalnızca bir gazel bulunmaktadır. Zemin gazelin vezni ..-/-...-/-...-/- olduğu gibi beyit sayısı da beştir. Bu bakımdan her iki gazel arasında yalnızca redif ortaklığı bulunmaktadır. Râmî'nin gazelinin matla beyti şöyledir: "Her kaçan yâr baña luţf u 'inâyet eyler/ Ğayret-i aşk teḳâzâ-yı şikâyet eyler" (Râmî, g.71, b.1) (gazel için bkz. Fatma Zehra Kavukçu, 2000, "Râmî Divânı" Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı , s.171)

¹⁴ Fâ'iz, Divânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 4^b

3. Feyz-i tevfiğ ile piçideidince niçe kez
Pençe-i şahş-ı gām u miḥnete zūr eylemişüz
4. Hālden dideyi ḥayfā ki idüp biztaḥvīl
Maḥv-ı nezzāre-i dīdār-ı umūr eylemişüz
5. Gösterüp bezm-i belāğatde Yed-i Beyzāy
Fā'izā 'arşageh-i 'ālemi Tūr eylemişüz¹⁵

VIII¹⁶

Velehū

.-./...-./.-./.-

1. Çerāğ-ı meclisimüz dāğ-ı sīne vū serimüz
Bizim olur giderek şeb-çerāğ-ı aḥkerimüz
2. Sipihre bāl-ı maḥabbetle eylerüz pervāz
Egerçi seng-i sitemle şikestedür perimüz
3. İder bu āb-şode dilde 'aşk-ı yār qarār
Bizüm miyān-ı baḥirde olur semend yerimüz
4. Cihānda mālīk-i iksīr-i zerdī rüyumuz
Egerçi şuret-i zāhirde zerre yok zerimüz
5. Biz ol girīve-rüy-ı vādī-i gām-ı 'aşkuz¹⁷
Ki eylemez tek ü pū şāh-ı dehre aḥkarımız
6. Sitāre sūhtegān-ı maḥabbet içre bizüm
Felekte kevkeb-i mevhumā beñzer aḥterimüz

¹⁵Anılan bu gazelin nazire olarak yazıldığı zemin şiirin matla beyti şöyledir: “Biz ‘adem rāhini ‘aşkuñla ubūr eylemişüz/Zerreves mīhr ü cemālūñle zuhūr eylemişüz” (Rüşdī, g.70, b.1) (gazel için bkz. Hasibe Kayhan, 1991, “Rüşdī, Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni”, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, s.163).Rüşdī Efendi’ye nazire olduğu belirtilen gazelin aynı kafiye, redif ve vezinde, eşit beyit sayısında zemin şiir olarak kabul edebileceğimiz bir gazel örneği Rāmī’nin divanında görülmüştür. “Sifle dünyā ile biz terk-i ḥuzūr eylemişüz/Dilümüz cur‘a-keş-i bezm-i umūr eylemişüz” (Rāmī, g.123) matlalı bu gazelin anlam dünyası, imaj, üslup özellikleri göz önünde bulundurulduğunda Fā’iz’in andığı Rüşdī Efendi’nin de Rāmī’ye nazire yazdığı ya da etkilenebileceği düşünülmektedir. (gazel için bkz. Fatma Zehra Kavukçu, 2000, “Rāmī Divanı” Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim, s.193)

¹⁶ Fā’iz, Dīvānçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 5^a

¹⁷ Vezin aksamıştır.

7. Mürîd-i muğbeçeyüz hânkâh-ı 'aşk içre
'Aceb mi pîr-i muğân olsa şeyh-i ekberimüz
8. Sebû-yı çerh-i denîden becâ-i bâde-i nâb
Tamâm-ı zehr ile ser-şâr oldı sâgarımız
9. Hemîşe şûret-i a' mālî itmedük taşhîh
Haţ-ı haţâ ile Fâ'iz pür oldı defterimüz

IX¹⁸

Der-Tettebbu' -ı Nâbî

--./-./.-./-.-

1. Bir neş'ecâm-ı kâleb-i âdemde kalmamış
Bir cây-ı zevk maḥbes-i 'âlemde kalmamış
2. Evvel virürdi bir iki sâgar feraḥ dile
Şimdi o neş'e keyfde vü kemde kalmamış
3. Hisset ihâta eylemiş eczâ-yı 'âlemi
'Azm-i sehâ ṭabî' at-ı Hâtemde kalmamış
4. Olmuş füsürdetab' -ı çemen bād-ı serd ile
Revnâk' izâr-ı gonce vü şebnemde kalmamış
5. Evzâ' -ı halk sâhtedür biribirine
Fâ'iz ḥulûşıynet-i 'âlemde kalmamış¹⁹

X²⁰

Velehû

.-./-./.-./-.-

1. Hevâ-yı ḥaţṭla itdi cünûn-ı' aşḫurüş
İrer miyâh ḥad evvel belî bahâr ile cûş

¹⁸ Fâ'iz, Divânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 5^a

¹⁹ Bu gazel Nâbî'nin "Naḫş-ı şafâ şaḫîfe-i 'âlemde kalmamış/Büy-ı vefâ ḥamîre-i Âdem'de kalmamış" (Nâbî, g.351) matlâlî gazeline nazire olarak söylenmiştir. bkz. Ali Fuat Bilkan, Nâbî Divanı c.2, Ankara: Akçağ Yay., 2011, s.718.

²⁰ Fâ'iz, Divânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 5^a-5^b

Özgür KIYÇAK

2. Ölünce yār-ı haṭ-āverde mātem eylemege
Fırāk-ı hüsnle oldı cemālī nālī pūş
3. İdince būy-ı çemenzār-ı haṭṭı istişmām
Unıtdı zūlf-i nigārı şabā olup medhūş
4. Görince tāka-yı ebrūyı döndi mihrāba
Teveccüh-i galaṭın bildi zāhid-i bī-hūş
5. Eger qalursa bu vādī-i tāze Fā'izde
Şarīr-i kilik-i teri bülbüli ider hāmūş

XI²¹

(?)²²

.-./..--/.-./..-

1. Żuḥūr idüp ruḥınuñ şafḥasında cevher-i haṭ
Diriğ o āyine-i şāf oldı muğber-i haṭ
2. Telāṭum itdi yem-i hüsn bād-ı elem ile
Çekildi sāḥile mevceler-[i]le ‘ anber-i haṭ
3. Hücüm-ı ceys-i Habeş gibi Rūmı gāret içün
Diyār-ı hüsnini teşḥire çekdi leşker-i haṭ
4. Hümā-yı bāl-ı bahār-ı leṭāfet-ile yine
Açıldı bāğ-ı ruḥında benefşe-i ter-i haṭ
5. Bulur qalem-rev-i sultānı hüsn-i emniyyet
Sütüre-tiğ ile ref‘ olunca kāfir-i haṭ

XII²³

Velehū fi'l- kāf

.-./..--/.-./..-

1. Tavāf-ı deyr-i muğān ise zāhidā kāmūñ
Palāspāre-i rindimieyle iḥrāmūñ
2. Egerçi sīneni nār-ı ḥased tenūr itdi
Ġarībdür ki yine baḥta olmadı hāmūñ

²¹Fā'iz, Divânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 5^a

²²derkanarda kırmızı mürekkeple yazılı okunamayan bir başlık yer almaktadır.

²³Fā'iz, Divânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 5^b

3. Fütâdegânı dil-âzûrde itmesün şâne
Doğınmasun teline turra-yı dil-ârâmuñ
4. Hevâ-yı zülf ile olduñ esîr-i kayd-ı elem
Tasavvur eylemeyüp hâşıl-ı ser-encâmuñ
5. Felekden itme emel Fâ'izâ şarâb-ı neşât
Pür olmadıkça nice def' a hûn ile câmuñ

XIII²⁴

Lehû

--./--./--./--

1. Dil nice ki olmaya giriftârı 'Alînüñ
Ser-cümle cihân oldı giriftârı 'Alînüñ
2. Bir neş'e-i câvîd virür kalb-i hâzîne
Keyfîyyet-i fikr-i mey-i ruhsâr[1] 'Alînüñ
3. İtdi beni güm-geştêreh-i vâdî-i hırmân
Ol nâz u kirişme ile o reftârı 'Alînüñ
4. Cân-nağdi be-kef zülf-i semen-sâsı ucında
Oldum yine sūdâger-i bâzârı 'Alînüñ
5. Leb-teşne-i be-Kevşer ola Fâ'iz-i nâ-şad
Oldı lebi aşüfte-i güftârı 'Alînüñ

XIV²⁵

Lehû fi'l-lâm

--./--./--./--

1. Çeşmüñ o kadar eyledi tekşîr-i tegâfûl
K'oldı nîgehüñ fâriğ tedbîr-i tegâfûl
2. Bî-tâbdur 'uşşâka tegâfûlden o gözler
Ağyâre budur bâ' iş-i takşîr-i tegâfûl
3. Teşbîh iden ebrûlaruñı kavş-i kazâya
Şâyestedür olsa hedef-i tîr-i tegâfûl

²⁴ Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 5^b

²⁵ Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 5^b

4. Küstâhdurur h^vâhiş-i vaşluña dil-i zâr
Lâyıkdur o divâneye zencîr-i tegâfûl
5. Âsûde olur keşmekeş- tîg-i nigehten
Fâ'izveş olan geşte-i şemşîr-i tegâfûl

XV

.....²⁶

XVI²⁷

..--/..--/..--/..--

1. Ol perî itdikce nâz u 'işve peydâ nev-be-nev
Râz-ı dil olmağdadur dünyâya ifşâ nev-be-nev
2. Köhne derdin tâzeler 'uşşâk-ı miñnet-dîdenüñ
Feyz-bağş oldıka bezme cām-ı şahbâ nev-be-nev
3. Tâze bir büt-hâneye döndi gönül vîrânesi
Nağş idelden 'aşkını ol şüh-ı tersâ nev-be-nev
4. Eylese 'uşşâk-ı zâra tâze tâze iltifât
Gelse açılsa gül-i bâğ-ı temennâ nev-be-nev
5. Hâtır-ı işkestede qalmazdı Fâ'iz zerre gam
Neş'e-bağş olsa dile şahbâ-yı minâ nev-be-nev

XVII²⁸

Der-Tettebbu'-ı Kāmî Efendi-i Edirnevî

..--/..--/..--/..--

1. Kadd-i hırmānuñ olur cāme-i 'irfāna göre
Zevk-i 'irfānuñ olur rütbe-i hırmāna göre
2. Māye-i binişidür bezm-i fenāda bāde
Görmeye rind-i cihān-süz anı yane göre
3. Kaldı maḥrūm o dil seyr-i cemāl-i Ḥaḫdan

²⁶5b derkenarında gazel olduğu düşünölen “gösterdüm” redifli bir manzume yıpranma ve yırtıklık sebebiyle okunamamıştır. bkz. Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphaneyazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 5^b.

²⁷Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphaneyazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 6^a

²⁸ Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphaneyazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 6^a

Ki bu gülzârda bir sebzeyi bîgâne göre

4. Kanı ol vakt ki bezm içre o şūhuñ ' aşık
Dil-i işkestesini şem' ine pervâne göre
5. Alur ayakdaniderzâhidi mey-hâne harâb
O teng-havşala kâbil mi ki rindâne göre²⁹
6. Fâ'izâ kaçd-ı helâk ile gâzabnâk gelür
Yine hançer-be-kef ol âfeti mestâne göre³⁰

XVIII³¹

Lehû

.---/.---/.---/.---

1. Kerem kıl cismümi şad-pâre-i tîğ-ı ' itâb itme
Yağup âteşlere cevruñle ey meh-rû kebâb itme
2. Sehervar gülşen-i kûyında feryâd eyle cânânun
Biraz ey murğ-ı dil ahvâlünü ağla hicâb itme
3. Kadimî âşnâmızsuñ senünle ihtilâf itdük
Gel ey derd ü gam-ı cânâne bizden ictinâb itme
4. Baña bed-terdür ağıyar ile şöhet nâr-ı düzağdan
Getürme meclise lutf eyle ey meh-rû ' azâb itme
5. Çü bahır-ı bî-kerân-ı ' aşka Fâ'iz olduñ üftâde
Düşüp bî-hûde ümmîd-i kenâr[kendün harâb itme]

XIX³²

Velehû fi'l-yâ'

-.---/-.---/-.---/-.---

1. Cûy-ı eşki nev-bahâr-ı şevk cûşân eyledi
Sırr-ı ' aşk ser-i bahîri kefi ' ummân eyledi

²⁹ Vezin aksamaktadır.

³⁰ Fâ'iz'in bu gazeli Edirneli Kâmi'nin "Nâ-revâdur dimem ol âfet-i devrâna göre/Âşinâ cevri nevâzişleri bîgâne göre" (Kâmî, g.189, b.1) matlalı zemin gazeline naziredir. bkz. Gülgün Erişen Yazıcı, "Kâmî Divânı, 2017, s.265, e kitap, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55977,kami-divani-pdf.pdf?0> (erişim tarihi: 15.01.2019)

³¹ Fâ'iz, Divânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 6^a.

³² Fâ'iz, Divânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 6^a

Özgür KIYÇAK

2. Fikr-i haṭṭı eyleyüp bu şeb derūnumdan güzēr
Pister ü bālīnüm ekinin muğaylān eyledi
3. Sırr-ı ‘aşk-ı yāri pūşīde-kıyas eyler göñül
Zan ider fānūs nūr-ı şem‘i nihān eyledi
4. Hāk-i zillet içre bir gün itdi bī-nām u nişān
Her kimi çerḥ-i denī bir zāt-ı zī-şān eyledi
5. Oldı haṭṭ-ı ‘anberīni dem-be-dem Fā’iz füzūn
Mevc-i gird-āb-ı fenā gitdikce ṭuğyān eyledi

XX³³

Der-Tetebbu‘-ı Nābī Efendi

--./-./.-./-./-.

1. Söyletme ‘itimād idüp kīne-cūları
Şermende eyle lūṭf u kerem kıl ‘adūları³⁴
2. Bir baḥr-ı bī-kenāre olur eylesek cem‘³⁵
Bī-cā isāle itdigümüz āb-rūları
3. İtse felek müsā‘ade bir kerre hālevār
Almaḳ kenāre gör nic’olur māh-rūları
4. Ḳalb eyledi hevāya dil-i bī-ḥulūşımız
Bu tekyegehde itdügümüz hāy u hūları
5. Eyler füsürde ṭab‘ı şakın itme istimā‘
Zühhād-ı ḥuşkuñ eyledügi güft-gūları
6. Oldı perīde ḥayf ḥaṭ-āver olunca yār
Pejmürde gül gibi ruḥınuñ reng ü būları
7. Bir dem olur ki mevşil-i kūy-ı bütān olur
Üftādegānuñ eyledügi cüst u cūları

³³ Fā’iz, Dīvānçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 6^a

³⁴ Fā’izin bu gazeli Nābī’nin “Güldürme iltifātın ile kīne-cūları/İtdürme ḥande ‘āşık-ı zāra ‘adūları” (Nābī, g.824) matlalı zemin gazeline söylenmiş bir naziredir. Zemin gazeli 9 beyitken Fā’iz’in gazeli 8 beyit olarak tanzim edilmiştir. (bkz. Ali Fuat Bilkan, Nābī Divanı c.2, Ankara: Akçağ Yay., 2011, s.824)

³⁵ son tefilede vezin aksamıştır.

8. Nâbî Efendi gibi benüm dağı Fâ'izâ
İstanbulñ gözümde uçar hûb-rûları

-Rubailer-³⁶

Rubā'î I³⁷

--./---./---/-

Feth it der-i tahkîkî fütûhât eyle
Keşf it hâceb-i cehli şühûdât eyle
Kânûn-ı şifâ isteriseñ bu derde
Cüyâ-yı necât olma işârât eyle

Rubā'î II³⁸

--./---./---/-

Yārâb dil-i vîrānumı mā' mûr eyle
Zulmet-kede-i sînemi pür-nûr eyle
Göstermek ile bir dağı İstanbûl
Luţf eyle dil-i zârımı mesrûr eyle
Bu künbed-i zer-niţâk vîrân olsun

III³⁹

Velehû

--./---./---/-

Bu künbed-i zer-niţâk vîrân olsun
Gülmîh-i sitâregānî rîzân olsun
İtdi beni bir sîm bedenden mehcûr⁴⁰
Gerdûn dilerem hâkla yeksân olur⁴¹

IV⁴²

Velehû

--./---./---/-

Her dem der-i ümmîd küşâde olsun
Feyz-i kerem ü luţfı ziyâde olsun

³⁶Nazım biçiminin ismi şair tarafından belirtilmediği sürece yazılmamıştır. Belirtildiği durumlarda ise yazılmıştır.

³⁷Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 1^b

³⁸Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 1^b

³⁹Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 6^b

⁴⁰--./---./---/-

⁴¹--./---./---/-

⁴²Fâ'iz, Dîvânçe, Dîvân, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 6^b

Özgür KIYÇAK

Yārān-ı şafā hurrem ü dil-şād⁴³
Cāh-ı ğama bed-ḥ^vāh ü fütāde olsun

V⁴⁴

Velehū

--./---./---/-

Vā ḥayf beni eyledi ğam dīvāne
Aḥbābdan oldum ğiderek bīġāne
Naḳd-i dili bu virde virdüm şimdi
Bir muġbeçe-tārā çeker imāne

VI⁴⁵

Velehū

--./---./---/-

Şehbāz-ı ṭab^c yā^c ni Ebābil-zāde
Çengāl-i ser-i zülfin idüp āmāde
İtdi dil-i āvāreyi çün pür-beste
Olsaḳ ne ‘aceb ‘aşkı ile üftāde

VII⁴⁶

--./---./---/-

Yā Rab beni dil-teşne idüpdür ‘ısyān
Eyle kerem ü merḥametünle reyyān
Ser-tā-be-ḳadem ġarḳa-i baḥr u zerem
Estaġfirike es’elu minke’l-ġufrān⁴⁷

VIII⁴⁸

Lehū

--./---./---/-

Yā Rab dil-i meksūrımı mecbūr eyle
Ref^c -i keder ü ḥüznlle mesrūr eyle
Pā-māl ü sitem-dide-i a^c dā[’] oldum
Luṭf u kerem it düşmeni maḳhūr eyle

IX⁴⁹

lehū

--./---./---/-

Yā Rab dil-i ġamnākimi mesrūr eyle

⁴³ Son tefiledeki eksiklik sebebiyle vezin aksamıştır.

⁴⁴Fā’iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 6^b

⁴⁵Fā’iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 6^b

⁴⁶Fā’iz, Dîvânçe, Dîvân, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 1^b

⁴⁷أستغفرک أسأل من الغفران. “Senden bağışlanma dilyorum”

⁴⁸Fā’iz, Dîvânçe, Dîvân, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 1^b

⁴⁹Fā’iz, Dîvânçe, Dîvân, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 1^b

Ben 'âcizi lûtfuñ ile maḥbûr eyle
Müstaḡraḡ-ı baḥr-ı rû-siyâhî oldum⁵⁰
[Luṭf]u kerem it cürmümi maḡfûr eyle

X⁵¹

Velehû

--./---./---/-

Câm-ı emeli zehr ile ser-şâr itme
Vârid heves-i vaşlı dil-efḡâr itme
Pûşîş der-i ḡamda kerem ü luṭf eyle
Ey şûḡ-ı cefâ-pîşe beni zâr itme

-Kıtalar-

I⁵²

Berây-ı Çeşme-i Veliyyü'n-ni' am

-.---/-.-/-.-.-

1. Ḥabbezâ bir böyle âb-ı hoş-güvârı eyledi
Bir kerem-pîşe veliyyü'n-ni' metûñ luṭfı sebîl
2. Ḥaḡḡaṭâlardan maşûn itsün vücûd-ı pâkini
Zâtını hem eylesün her gûne ḡayrâta delîl
3. Geldi yümn-i himmet-ile bu maḡall-i dil-keşe
Böyle bir âb-ı ḡayât-efzâ zihî sa'y-ı cemîl
4. Bir melek-sîmâ çıkup Fâ'iz o dem târîḡ için
Didi geldi bu behîşt-âbâda 'ayn-ı selsebîl

II⁵³

..--/..--/..-

1. Ḥabbezâ ḡaşr-ı laṭîf ü zîbâ
Ṭarḡ-ı nev-ṭarz maḡâm-ı vâlâ
2. Def'-i ḡüzn itmege lâyıḡ mesken
'Aceb 'işretḡeh olupdur Ḥaḡḡâ

⁵⁰ --./---./---/-

⁵¹Fâ'iz, Dîvânçe, Dîvân, Milli Kütüphaneyazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 6^b

⁵²Fâ'iz, Dîvânçe,, Milli Kütüphaneyazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 7^b

⁵³Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphaneyazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 7^b

III⁵⁴

Berāy-ı Ağa-yı İsmā'îl Efendi

- . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Hāyf virmez kimseye fırsat bu çerh-i bî-emān
Dest-i mihrinden rehā bulmaz gedā vü pādşāh
2. Cüş-ı mevc-i fitne-i pey-der-pey-i devrāndan
Hiç yokdur zevrağ-ı bî-lenger-i cisme penāh
3. Yine şad-efsūs bir zāt-ı sūtūde-menķabet
Bu fenādan kişver-i bākīye oldı rev-be-rāh
4. Ağa İsmā'îl Efendi ol fazīlet-pīşe kim
Tālibine maḥz-ı luḥf-ı Hāḡ ider bî-iştibāh
5. Olmuş idi vaḡtı maşrūf-ı ifāde tālibe
Yazdıḡı şerḡ-i laṭīfī şıdḡ-ıda' vāma güvāh
6. Gülşen-i cennet çerāḡāh-ı na'īm-iḡuldda
Kebş-i rūḡ-ı pūr-fütūḡın ide āsūde İlāh
7. Fevtini gūş eyleyüp hātif didi tāriḡini
İtdi İsmā'îl Efendi 'azm-i bezm-i ḡudse āh(sene: 1123)

IV⁵⁵

-. - / - . - - / - . - - / - . -

1. Bir gül-i pākīze-ḡū ḡonce-i şükūfte-i rū
Hāyf ki ṡay itdi bu menzil[geh]-i āb u gili
2. Didi du'ā iderek vālidī tāriḡi iḡūn
Cennet-i Firdevs ola 'ābidemūñ menzili (sene: 1124)

V⁵⁶

Velehū

- . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Oldı pejmürde yine bir ḡonce-bū gülzārda
Bülbül-i ḡasret-keşi şimdengeri itsün enin

⁵⁴Fā'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 7^b-8^a

⁵⁵Fā'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 8^a

⁵⁶Fā'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 8^a

2. Yakdı yandırdı kül itdi fûrkat ile vâlidin
Tās-ı gerdûnı ' aceb mi itse âhı pür-ğanın
3. Didi târih-i vefâtın çıkdı bir mâtem-giri
Cennetü'l-Firdevs ola cây-ı Zeyne'l-âbidîn (sene: 1125)

VI⁵⁷

--./-./-./-./-.

1. Şâhîn Efendinün kerem ü istikâmeti
İtmişdi qalb-i hâsîd-i bed-ţab'ı zaḥmnâk
2. Pervâz idince rûhı ḥaremğâh-ı cennete
Oldı maḡar-ı kâlbüdi âşiyân-ı ḡâk
3. Olmışdı ser-ḡalife-i kitâb-ı ḡoş-raḡam
Râh-ı şavâba ' iffet ile idüp insilâk
4. Dîvân-ı Ḥaḡda rûz-ı cezâda odur ümîd
Cürm ü ḡaţâdan ola ḡisâb u kitâbı pâk

5. Fâ'iz bedâheten didi târih-i fevtini
'Ukâb-ı merk sîne-i Şâhîni kıldı çâk (sene:1111)

VII⁵⁸

Berây-ı Vefât-ı Lâlezârî Şeyḡ Aḡmed Efendi Raḡimetu'llâhu

-. - /-.- /-.-

1. Şeyḡ Aḡmed mecma'-i ' ilm ü ' amel
Eyledükde dâr-ı ' uḡbâya sefer
2. Ehl-i ḡaḡ mâtem idüp târiḡ içün
Vây şeyḡü's-sünne göçdi didiler (sene:1112)

VIII⁵⁹

Berây-ı Vefât-ı Şolaḡ Paşa-zâde Yûsuf Aḡa

.--- / .--- / .--- / .---

1. Fiḡân u el-emân bu bezm-i nûş-a-nûş-ı miḡnetde
Çeker câm-ı şarâb-ı mevti âḡîr pîr ü hem bernây

⁵⁷Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphaneyazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 8^a

⁵⁸Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphaneyazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 8^a

⁵⁹Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphaneyazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 8^b

Özgür KIYÇAK

2. Yine bād-ı ecel bir nev-nihāli bāğ-ı ‘ālemden
Fütāde eyledi hāk-i mezzellet içre ser-tā-pāy
3. Ki a‘nī Yūsuf-ı Mısr-ı emel İbn-i ‘Ali Ağa
Hudā-yı Lemyezel ide aña huld-ı ber‘ini cāy
4. Didi hātif te’essüfle bu gūne fevtine tārīh
Züleyhā-yı cihāndan çekdi dāmen cān-ı Yūsuf hāy

IX⁶⁰

Berāy-ı Vefāt-ı Kātib-i Şālis-i der-Gümrük

-- /- .- . /.-. / -.-

1. Şad-hayf çerh-i keç-meniş-i nā-sütüde-kār
Virmekdedür derūna hezāran ğam u kesel
2. Bir lahza gerdiş eylese ber-vefk-ı kām-ı dil
Der-pey o vaz‘a niçe mükedder olur bedel
3. Biñ kerre peyker-i elem u ğam ider zühür
Bir kerre olsa rüy-nümā şahid-i emel
4. Hāke fütāde eyledi berg-i hāzān gibi
Bir tab‘-ı pāk-ı naḥl-ı bülendi yine ecel
5. Seyyid Hüseyn Efendi o zāt-ı melek-hışāl
Kim olmuşdı hüsni kitābet ile meşel
6. Oldukda emr-i Haḫ ile ‘uqbāya rü-be-rāh
Buldı neşāt-ı ḫalb-i eḫibbāya yol ḫalel
7. Fā’iz du‘ā idüp didi tārīh-i fevtini
Seyyid Hüseyne cennet-i Firdevs ola maḫal (sene: 1130)

X⁶¹

Berāy-ı Ta‘mīr-i Yediḫule

-.-- /-.- /-.-/-.-

1. Olmuş iken bir nice dem bu Yediḫule ḫarāb
Eyledi ta‘mīr yine fermān-ı Şultān Muştafā

⁶⁰Fā’iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 8^b-9^a

⁶¹Fā’iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 9^a

2. Çekse ser eflâke her bir kule 'ar' arveş n'ola
İltifât-ı Şâhdan çün buldılar neşv ü nemâ
3. Ser bürehne Hayderîveş olmışiken şimdi lîk
Her biri bir serkele ber-Mevlevîdür gūyiyâ
4. Nâzır-ı tâ' mir olan ol şâf-ı himmet haq bu kim
Bezî-i cehd itdi bunuñ termîmine bî-imtirâ
5. Haq ide meşkûr sa' yin hem ola maqbûl-i şâh
Devlet-i dünyâ vü 'izz-i maşşere bâ' iş ola
6. Didi târîhin gelüp bir ehl-i dil taşsîn-ile
Buldı bu ta' mîrden Haqqâ Yedişule baĥâ (sene: 1111)

XI⁶²

Berây-ı Vefât-ı Hürrem Efendi

...- /.-.- /..-

1. Hayf bu çerĥ-i bî-vefâ her dem
Nüşî nîş ü neşâtı eyler ġam
2. Didi ol dem gelüp biri târîĥ
Vâh dünyâda ħalmadı Hürrem

XII⁶³

Berây-ı Vefât-ı Maĥdûm-ı Ĥasan Aġa Ketĥûdâ-yı Veliyyü'n-nî' am

Tezekkür-i Evvel

...- /...- /...- /..-

1. Ey olan ġaflet ile dâr-ı fenâyı cūyân
Mûrveş dâne vü rûzî elemiyle pūyân
2. Pîç ü tâba neġadar tûl-i emelle düşsek
Yine gerdün ider mülk-ivücûduñ tâlân
3. Hayf şad-hayf ki bir gevher-i nâ-yâbı yine
Ĥıldı dem-beste idüp zîr-i zemînde nihân
4. A' nîlbn-i Ĥasan Aġa-yı sûtûde-eĥvâr

⁶²Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 9^a

⁶³Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 9^a

Özgür KIYÇAK

Eyledi ‘azm-i çemenzâr-ı behişt-i Yezdân

5. Dāyesi āh idüp fevti içün tārīhin
Didi göçdi cigerüm-pāresi ‘Abdu’r-Raḥmān (sene: 1112)

XIII⁶⁴

Velehū

.---/.---/.---/.---

1. Bu menzīl cāy-ı āsāyış degüldür olma gel gâfil
Başıret dīdesin aç kıl nazar dünyāya ey dānā
2. Kemāl-i intibāh üzresebağ-gīr olmadur müşkil
Saña taḳrīr ider ders-i fenāyı gerçi hep eşyā
3. Bekā bahsın cihān içre ne oḳumış ne yazmış var
Hemān bī-hūde ğavġādur fenā ıklımı ser-tā-pā
4. Şalāḥ-endīşe ‘iffet-pīşe ya‘ nī oḳumış ḳadın
Ki olmışdı niçe yıl nūkte-dān-ı āyet-i taḳvā
5. Gelince emr-i Bārī ile hengām-ı fenā ol dem
Ecel anı daḡı ḡāke fütāde eyledi ḡayfā
6. Vefātın istimā‘ itdükde Fā’iz didi tārīhin
Saraylı oḳumış ḳadın cihāndan göç (?)⁶⁵ (1129)

-Matlalar-

I⁶⁶

Velehū

--/.--/.--/.--

Dönmiş ruḡ-ı zerdine çemen ‘āşık-ı zāruñ
Bir gūne daḡı ‘ālemi var köhne bahāruñ

II⁶⁷

Lehū

.---/.---/.---/.---

⁶⁴ Fā’iz, Dīvānçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 8^a

⁶⁵ Sayfa yırtık olduğu için okunamamaktadır.

⁶⁶ Fā’iz, Dīvānçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 6^b

⁶⁷ Fā’iz, Dīvānçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 7^a

Remed-âzürdedür zan eyleme bu çeşm-i hûnbârı
Görünce hîrelendi âftâb-ı rüy-ı dil-dârı

III⁶⁸

Der-Hakk-ı Şâhid-i Sebz-Püş

--./-./.-./.-.-

Pür serv-i nâz oldu riyâz-ı melâhate
Zibâ-ķabâ-yı sebz yaraşdı o âfete

IV⁶⁹

Lehû

.---/.---/.---/.---

Geçer bezm-i ħarâbât-ı cihânda efser ü serden
Ferâġat eylemez evbâş 'âlem-süz-şâġardan

V⁷⁰

Velehû be-nâm-ı Ca'fer

..--/..--/..--

Mest olup itmedi dil-dâr cefâ
'Amel-i bâde imiş 'ayn-ı vefâ

VI⁷¹

Velehû be-nâm-ı Zâmin

-.--/-.--/-.--

Vir rızâ şâdiye ey dil hem ġama
İrmedi kimse rızâdan mâteme

VII⁷²

Velehû be-nâm-ı Eyyûb

-.--/-.--/-.--/-.--

Âh ne deñlü 'âşîķa tûġ-ı cihân-ġüşâ olur
Ġamze şaf-şikâfda yâver-i dil-rübâ olur

VIII⁷³

Lehû be-nâm-ı Emîn Aġa

..--/..--/..--/..--

İki serv ortasına sır ķor o ħurşid mişâl
Her kaçan mâh aña bî-hûde ide istikbâl

⁶⁸Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 7^a

⁶⁹Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 7^a

⁷⁰Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 7^a

⁷¹Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 7^a

⁷²Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 7^a

⁷³Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 7^a

Özgür KIYÇAK

IX⁷⁴

Velehū be-nām-ı Emīn

..--/.../.../..-

Varalum mey-kedeye ğuşşadan āzād olalum
Anda mey nūş idelūm ‘aşkla ber-bād olalum

X⁷⁵

be-nām-ı ‘Ömer

-.--/.../.../..-

Evvelinden kendüsin ol māh nākış eyledi
Yār olup aġyāre ħayfā n’eylediyse eyledi

XI⁷⁶

Velehū be-nām-ı ‘Adlī

..--/.../.../..-

Başka zīnetde olur қа‘ide vū k̄ānūna
Ġāyet-i dāġ-ı şerer-pāş-ı ser-i Mecnūna

XII⁷⁷

--./.../.../..-

Yā Rab kerem ü luṭf u ‘ināyet senden
Ben bī-kese tevḫikini rehber kıl sen

XIII⁷⁸

--./.../.../..-

Yā Rabb beni eyledi a‘dā maġbūn
Sen eyle ‘ināyet nokşān-ı derūn

-Müfredler-

I⁷⁹

Velehū

--./.../.../..-

Ey şūḫ ḫāzer eyle benüm āhumdan
Ne tevsen-i gerdūn olur pā-mālī

⁷⁴Fā’iz, Dīvānçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 7^a

⁷⁵Fā’iz, Dīvānçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 7^a

⁷⁶Fā’iz, Halil b. Cābi-zāde Mehmed, Dīvān, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 7^b

⁷⁷Fā’iz, Halil b. Cābi-zāde Mehmed, Dīvān, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 6^b

⁷⁸Fā’iz, Halil b. Cābi-zāde Mehmed, Dīvān, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 6^b

⁷⁹Fā’iz, Dīvānçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 6^b

II⁸⁰

Lehû

..---/..---/..---/..---

Her bün-i müyuñ eger dide-i binâ olsa
Yine cânânı murâd üzre temâşâ gücdür

III⁸¹

Lehû

---/---/---/---/---

Fikr-i hañnıla bezm-i çemenzâr-ı 'âleme
'Âşık mişâl-i bülbül-i ebkem gelür gider

IV⁸²

Velehû

..---/..---/..---/..---

Hañ yekûn itdi hisâb-ı ferañı çıkdı yüze
Anı taķsimde zülfî gibi zencir olmaz

-Mısra-

I⁸³

be-nâm-ı 'Alî

..---/..---/..---/..---

Hilâl-i evc-i 'illiyyîni âşufte tamâm olsun

Nazım şekli/birimi tespit edilemeyenler:

I

Bir rütbede bed-ñali⁸⁴

A' dâ vü eñibbâ baña oldı

II⁸⁵

Nañ -ı 'âlemde sür at toğrı (?)

Kec-rev olma şaķın ey şâh kerem (?)

⁸⁰Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 7^a

⁸¹Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 7^a

⁸²Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 7^a

⁸³Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 7^b

⁸⁴Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 6^b

⁸⁵Fâ'iz, Dîvânçe, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509, vr. 7^a

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Aça, M., Gökalp, H. & Kocakaplan, İ. (2012). *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Türk ve Şekil Bilgisi*. İstanbul: Kesit.
- Ahışhalı, R. (2007). *Râmî Mehmed Paşa*. TDV İslam Ansiklopedisi. XXXIV, 449-451.
- Akbayar, N. (1996). *Mehmed Süreyyâ Sicill-i Osmânî* (C.II). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 507-508.
- Akkuş, M. (2014). *Klâsik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebi Türler ve Tarzlar*. Erzurum: Fenomen Yay.
- Aksoyak, İ. H. (2014). *Şehrî, Mehmed Efendi*. Türk edebiyatı İsimler Sözlüğü. <http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=1949> (erişim tarihi: 15.02.2019)
- Bilkan, A.F. (Tarihsiz). *Râmî, Râmî Mehmet Paşa. Türk edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=1988> (Erişim Tarihi: 16.02.2019)
- Bilkan, A. F. (2011). *Nabi Divan I-II*. Ankara: Akçağ.
- Bilgegil, M. K. (2015). *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*. Erzurum: Salkım Söğüt Yayınevi.
- Canım, R. (2016). *Divan Edebiyatında Türler*. Ankara: Grafiker Yay.
- Coşkun, M. (2012). *Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar*. İstanbul: Dergâh.
- Çapan, P. (2005). *Mustafa Safâî Efendi Tezkire-i Safâî*. İnceleme-Metin-İndeks. Ankara: AKM Yay.
- Devellioğlu, F. (2001). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dilçin, C. (2000). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ece, S. (2015). *Klasik Türk Edebiyatı Araştırma Yöntemleri* (I-II). Erzurum: Eser Basım Yayın Dağıtım Matbaacılık.
- Erdem, S. (1994). *Râmî ve Âdâb-ı Zuraî (İnceleme-Tenkitli Metin-İndeks-Sözlük)*. Ankara: AKM Yay.

- Erdem, S. (2004). *Fa'iz. Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi* (C.IV). Ankara: AKM Yay.
- Fâ'iz, Halil b. (Tarihsiz). *Câbî-zâde Mehmed*. Dîvân. Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz FB 509.
- İnce, A. (2018). *Tezkiretü's-Şu'arâ Sâlim Efendi*. Ankara: <http://ekitap.kultur-turizm.gov.tr/Eklenti/57124,mirza-zade-mehmed-salim-tezkiretu39s-su39arapdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 16.02.2019)
- İpekten, H. (2010). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergâh.
- İpekten, H., İsen, M., Toparlı, R., Okçu, N. & Karabey, T. (1988). *Tezkirelere Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ankara: KTB Yay: 942.
- Kanar, M. (2015). *Farsça Türkçe Sözlük*. İstanbul: Say Yay.
- Kanar, M. (2009). *Arapça Türkçe Sözlük*. İstanbul: Say Yay.
- Kavukçu, F. Z. (2000). *Râmî Dîvânı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Kayhan, H. (1991). *Rüşdî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kesik, B. (2014). *Fâ'iz, Câbîzâde Halil Fâiz. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=2780> (Erişim Tarihi: 16.02. 2019)
- Kaplan, O. (2019). *Târih-i Edebiyyât Dersleri* (C.I). İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Kocakaplan, İ. (2014). *Açıklamalı Edebî Sanatlar*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yay.
- Kurnaz, C. & Tatçı M. (2001). *Mehmed Nâil Tumân*. Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri (C.I-II). Ankara: Bizim Büro Yay.
- Muallim Nâcî (Tarihsiz). *Lûgat-ı Nâcî*. İstanbul: Çağrı Yay.
- Müstakîm-zâde Süleyman Sa'deddin Efendi (2000). *Mecelletü'n-Nisâb* (Tıpkıbasım). Ankara: KB Yay.
- Onay, A. T. (2000). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. Ankara: Akçağ.

- Özcan, A. (1989). *Şeyhî Mehmed Efendi Şakaik-ı Nu'mâniye ve Zeyilleri-Vekâyiü'l-Fudalâ (C.II-III)*. İstanbul: Çağrı Yay.
- Pala, İ. (2003). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Leyla ile Mecnun Yay.
- Şemseddin, S. (2016). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Nâdir Eserler Kit.
- Tatcı, M. & Kurnaz, C. (2009). *Bursalı Mehmed Tâhir I-III ve Ahmed Remzi Akyürek Müftâhu'l-Kütüb ve Esâmî-i Müellifin Fihristi*. Ankara: Bizim Büro Yay.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi C.III (1979). *Fâiz, Halil Efendi (Câbîzâde)*. İstanbul: Dergâh Yay.
- Ünver, İ. (1993). Çeviri Yazımızda Yazım Birliği Üzerine Öneriler. *Türkoloji Dergisi*, Ankara, XI(1), 51-89.
- Yazıcı Erişen, G. (2017). *Kâmî Dîvânı*. e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55977.kami-divani-pdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 16.02.2019).
- Yekbaş, H. (2014). Rüşdî, Mehmed. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://www.turkedebiyatiiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=1901> (Erişim Tarihi: 20.02.2019).
- Zavotçu, G. (2013). *Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü*. İstanbul: Kesit Yay.